

109352

Arne Stamrud:

Mitt løvs historie

Arne Stamrud

1968

MITT LIVS HISTORIE.

Jeg har lovet mine barn å gi en beskrivelse av mitt liv fra vuggen til det nå nærmer seg slutten, slik som jeg husker det. Det er mitt håp at jeg ved dette også kan bidra til å kaste lys over endel av de problemer og vanskeligheter som tiden har vært fylt av.

Den 7. januar 1891 ble jeg født på gården Stramrud i Furnes. Mine foreldre var Marte Kåtorp født på Stor-Gålås og Lars Kåtorp. Mine besteforeldre var Olea og Knut Gålås og Eli og Jens Kåtorp, født på Freberg. Olea var fra Lerhus i Vang og Eli fra Vikar i Furnes. Vi var 9 søsken, 5 gutter og 4 piker, jeg var nr. 6. Oline døde da hun gikk for presten kort tid før konfirmasjonen og Aslaug som var yngst døde ca. 1 år gammel. Alle fem guttene fikk sin jordbruksutdannelse og ble etterhvert selvstendige gårdbrukere på Hedemarken; men min yngste bror Leif som var meget benyttet bl.a. som sanger, døde allerede i 1947, bare 54 år gammel. Min eldste bror Jens som hadde farsgården Stramrud døde i 1950 - 67 år gammel. Elise døde som ugift i 1952, 63 år gammel. Av de gjenlevende 4 søsken er Knut 83 år, Nils 82 år, Marta 72 år og jeg 77 år. Da vi vokste opp var store barneflokker nokså almindelig, men barnedødelighet krevde også mange ofre. Særlig var de epidemiske sykdommer slemme til å gjøre innhugg i barneflokkene. Lungebetennelse var ofte dødsårsak.

Når undtas Aslaug som døde 1 år, var vi forholdsvis sunne og friske alle, men så ble vi oppdratt til Guds frykt og nøysomhet. Som eksempel på nøysomhet kan nevnes at vi ofte møtte opp når vi hørte det skranglet i mors nøkler i kakeskapet, men det ble som regel bare en halv kake på hver. Såsnart vi ble så store at vi kunne utrette noe, ble vi satt til å arbeide både ute og inne, men dette forhindret ikke at vi fikk tid til å utfolde oss i lek og andre fornøyelser. Selv om oppdragelsen var streng, ble det sjelden nødvendig å bruke riset. Det er pussig hva onger for skoleårene kan finne på. Således husker jeg, at jeg flere ganger fant en bjørkkvist og riset meg selv. Om det var fordi jeg syntes jeg hadde fått for lite ris, eller jeg mente jeg hadde gjort noe galt, så jeg fortjente det, eller om det var sadistiske tilbøyeligheter, tør jeg ikke si noe bestemt om.

Til gården hørte ca. 750 mål skog og beite som den dyrkede mark var omkranset av. Vi var ikke gamle før vi begynte å fange trost i "snuruer" som vi satte ut over alt i skogen. Det meste av fangsten solgte vi på Hamar og fikk 10 öre pr. stykk for gråtrost og 7 öre pr. stykk for måltrost. Såsnart de eldste gutta ble så store at de

fikk lov til å skyte med haglgevær, jaktet de på hara på sporsnö om hösten. Da måtte vi som var yngst jage haraen; mens de eldre sto på post for å skyte. Det var en veldig spennende sport, selvom resultatet som regel ble magert.

I havnehagene var det foruten bra beite til gårdens dyr også en masse markjordbær, som vi barna var flinke til å høste, såsnart de ble modne. Dette falt som regel sammen med slåttonna som vi måtte være med på hele dagen - 3 skift a $3\frac{1}{2}$ time. Når matklokka ringte til kveldsmat, dro vi ut med hvert vårt spand for å plukke jordbær. Etterhvert som vi kom hjem laget vi jordbærsoll, som vi fikk spise så mye vi ville av, og det var ikke små porsjoner som gikk med etter så langt skift. Mor hadde på forhånd stekt store stabler av potetflatbröd, som det gikk mye av i jordbærsollen. Den del av jordbærene som ikke ble oppspist eller gikk til sylting, ble solgt på Hamar og skaffet oss lomme-penger, som vesentlig ble brukt til kjøp av "goshj". Liljekonval var det mye av. Den skaffet også endel lommepenger. Vi plantet endel i hagen som etter hvert spredte seg over store deler av denne.

De økonomiske forhold da vi vokste opp var ikke slike at de innböd til luksus av noe slag og slett ikke i barnerike familier, som den gang var mest almindelig. Både matstell og bekledning var nokså spartansk. Det almindelige var at husbond med familie satt ved samme bord som arbeidsfolka og spiste suppe-mat av trefat. Det var da ordnet slik at familien hadde fat for seg selv. Husmenn spiste med treskjeer som nesten aldri ble vasket opp på annen måte enn at de selv ga dem et strök i armhulen för de ble satt i en sprekk i veggen. De ble fornærmet hvis noen forsökte å vaske skjeene deres unödig ofte. Til etmaten bruktes enten tretallerkener eller trefjæler. Håndverkere var det ofte på gårdene, og da satt husbond med familie sammen med disse ved eget bord, fordi det ikke var plass til alle ved kjøkken-bordet. Det hendte nok at det ble servert bedre mat ved håndverksbordet.

Da det som nevnt var lite kontanter; måtte matstellet mest mulig baseres på gårdens egen produksjon. Salt kjøtt og flesk utgjorde hovedbestanddelen av etmaten. Spekesild ble som regel brukt til kveldsmat. Dette var kanskje usund og tung kost for barna, men så fikk disse mye melkemat, mens de var små. Hermetikk fikk etterhvert innpass, men den var ikke bestandig vellykket. Endel av maten ble etter at den var gjennomfrosset nedlagt i kornbinger og kunne på denne måte holde seg frisk lenge utover vinteren.

For å få nok måtte det slaktes nokså mye. Det var helst gamle kuer og grispurker som gikk til husholdningen. Forut for slaktinga måtte kopper og kar rengjøres grundig med bruslåg. Alt på dyra ble utnyttet til og med tarmer og vom m.v. Blodpudding og pölse ble kokt så de kunne holde seg til bruk utover vinteren. For å få arbeidet unna før maten ble skjemt var det mobilisert nødvendig ekstrahjelp. Pölser og kjøttkaker ble delvis lagt ned på fettbund og holdt seg på denne måte lenge. Kjøtt, flesk og melkeprodukter ble nærmest betraktet som "sövl" som en måtte spise pent av; men poteter og bröd kunne en spise så mye en ville av. Av flatbröd som ble stekt på takke ble det laget store høye stabler, som etter hvert ble båret på stabburet til oppbevaring og bruk. Som regel hadde man bakstekone som kunne holde på med dette i flere uker. Melken ble håndskommet, og flöten brukt til kjerning av smör, som delvis ble solgt. Etterpå ble melken stående i tredunker og surne. Det ble tilsatt "tette" for å få den rette konsistens og smak. Det gjaldt å ta vare på tetten, som kom av en spesiell gressort som kua åt. Hendte det at noen manglet tette måtte en gå til nærmeste nabo å låne. Mor sendte engang min eldste bror Jens til Storgålås for å låne, men underveis hadde han glemt navnet, men han ble hjulpet på den måte at han sa det var noe som lignet terte. Av samme melka ble det også laget endel pultost og surprim.

Ovnsbröd ble stekt i bakerovn i kjelleren, som hadde plass til ca. 20 store bröd ca. 1/2 meter lange. Det ble som regel meget godt bröd. Men det hendte at rugen var frostskaadet, og da hadde det lett for å bli rårand, som gjorde at brödet smuldret opp og ble tungt fordøyelig. Dette kunne forebygges ved tilsetting av kokt gröt i deigen. Det var tungt arbeide å kna en slik stor deig, og særlig gikk det ut over ryggen.

Arbeidet på gården begynte kl. 6 om morgenen og det var 3 skift med 10½ times arbeidsdag. Matklokka ringte både inn og ut hvert skift. Morgenmaten besto av tykke påsmörte kakuskiver med kaffe som var oppblandet med brent rug eller erter for å dryge kaffen. Til dugurds kl. 9½ ble det brukt vassgröt med melk samt et smörbröd eller rester fra forrige dags middag. Kl. 2 var det middag som egentlig var hovedmåltidet og besto av kraftig god mat bl.a. kjøtt og eller flesk. I travleste onna var det ofte eftasverd midt i siste ökta, som bestod av en bröds kive pr. hode og kaffe. Den ble fortæret ute på jordet ofte under stor begeistring. Den kunne stimulere til öket innsats

resten av økta som varte til kl. 7 aften. Kveldsmaten besto som regel av sild og mösmörvelling.

For den som vokste opp på en bondegård i min barndom, var det stadig avveksling så en fikk ikke tid til å kjede seg. Ikke minst de mange slags håndverkere, hvorav den ene etterfulgte den andre nesten hele vinteren og delvis om sommeren, gjorde sitt til å gjøre livet rikt og interessant. De som interesserte oss mest var kanskje skredder og skomaker, fordi vi da fikk noe nytt. Dameskredderne tok mor og småjentene seg av. Klærne til oss gutta besto ikke av mange slags plagg. Lerretskjorta var det eneste undertøy, som satt på både dag og natt til den måtte vaskes. Annet undertøy eksisterte ikke, men til gjengjeld fikk vi tykke vadmelsbukser og jakker. Ytterfrakk var det sjelden bruk for. Skredderen var som regel heldig med det han sydde, men det var vanskeligere for skomakeren å få lærstøvlerne passe store. De kunne bli for små så det endte med liktorner. Ofte turde vi ikke si fra om dette; för det var for sent, for det var så grovt å få nytt på bena, at det fikk ikke hjelpe om de klemte litt, og så håpet vi på at det ville bli bra etter lestring og tilgåing. Det var veldig morsomt å sitte hos disse håndverkere; for de hadde så mye nytt og morsomt å fortelle. Kanskje vi drömte om en lignende jobb selv også når vi ble store og voksne.

Det var ikke bare skredder og skomaker vi hadde bruk for. Det kom også snekkere som skulle reparere redskap, som var mer eller mindre ödelagt, samt lage noe nytt. I dennes kjölvann kom ofte smeden for bl.a. å legge beslag på det snekkeren hadde gjort samt sko hester m.v. Ofte kom salmaker samtidig med smeden for det hendte nok at han måtte lage beslag til salene. Salmakeren reparerte, stoppet og smurte alle sæler, så de skulle bli myke og gode til våronna. Det hendte nok at han fikk arbeide med möbler og senger også. Hvis sælene ikke var i orden kunne hestene få brudsår, så de ble nesten arbeidsudyktige i våronna. Yrkesskoler eksisterte neppe dengang, men de fleste som ville bli handverkere praktiserte som lærlinger hos en eller flere mestre til de ble utlært, og kunne begynne for seg selv. Det kunne være mange pussige historier å fortelle om mange av disse håndverkere, men det vil före for vidt i denne forbindelse. En historie om snekker Snekkerhagen fra tiden like etter vi fikk innlagt telefon var fornöyelig. Det var en som ringte og ville tale med ham, og det var först gang han brukte telefon. Han skrek så höyt at det hörtes langt ut på jordet, og telefonen begynte nesten å glöde, og så fortalte han at han

hadde lånt i banken og gjort seg gjeldfri. Dette syntes jeg var en litt for lettvind måte å gjøre seg gjeldfri på.

Smeden var underoffiser og veldig flink, men han bante for nesten hvert slag mot ambolten, så det lyste dobbelt. Jeg syntes det var uhyggelig og undlot mest mulig å være tilstede hos ham. Skomakeren brukte lær å tygge på istedetfor tobakk hele dagen. Om han syntes det var godt vet jeg ikke, men det var kanskje billigere enn tobakk. For tjenestejenter og gutter var som regel klær, strømper og støvler inkludert i lønnen. De kontante utlegg ble på denne måte mer overkommerlig og meget beskjedne. De ledige stunder ble flittig brukt til håndarbeide. Midt på dagen satt budeiene ofte og kalte og spant, men senere ble dette arbeide overtatt av fabrikker.

Klæsvask og husrengjøring var ofte litt av en onn. Hovedrengjøring av huset foregikk helst om våren etter at vedfyring til oppvarming av huset for det meste var unnagjort. En av grunnene hertil var at det brønnvatn vi hadde til rådighet var kalkholdig og dårlig skikket til all slags vask. Vi måtte derfor vente med hovedrengjøring til elver og bekker var gått opp, så en lettvint kunne få tak i godt vatn, som ble kjørt til gårds både til husvask og klæsvask. All slags vask foregikk for hånden. Til klæstøyet bruktes vaskebrett for å få fjernet all lort m.v. Til votter og strømper bruktes tövebrett for å få dem tykkere og varmere. Etter at alt tøy var vasket ble det kjørt på elva for å skylles grundig, før det ble hengt opp til tørk. Til denne storvasken om våren hadde vi ofte ekstrahjelp, for det var store butter av tøy som var samlet opp etter vinterens bruk, som måtte vaskes, skylles og tørkes før det kunne rulles eller strykes for så å legges på plass til fortsatt bruk. Det måtte nok være mange sett undertøy m.v. for hver person, hvis det skulle rekke det meste av vinteren.

En av de ting som opptok oss barna mest var nok treskeverket som kom til gårds ut på høsten, etter at avlinga var innhøstet. Et maskinlag bestående av flere gardbrukere var eier av verket som besto av dampkjel og stor treskemaskin. I alt 8 hester måtte mobiliseres for å trekke alt dette fra gård til gård. Maskinmester og 2 a 3 ileggere fulgte som regel maskineriet. Litt ekstrahjelp ellers ble det også bruk for, men så var hele treskinga ferdig på noen få dager. De minste barna ble sendt til bestemor på Storgålås så lenge treskinga varte, for mor var bange for at de kunne komme bort i noe og bli skadd

Hos bestemor likte vi oss godt. Der fikk vi mye kaker og melk på senga hver morgen.

Selv om tidene var dårlige, og de kontante inntekter små, var det ikke så lite av selskapelighet da vi vokste opp. Hos de naboer vi hadde omgang med var det som regel geburtsdagslag, og det kunne også være andre festlige lag. Dessuten var det mange nære slektninger vi hadde omgang med. Særlig når vi var budne til disse, var det festlig om vinteren å bruke kvikke hester med stassæle og dombjeller på, som klang vakrest under stor fart. Da familien var stor hendte det ofte at vi måtte bruke to donninger. Særlig på Hommelstad i Vang fikk vi ofte overnatte, og da var det festlig særlig når tante kom opp med kaffe og en masse gode kaker på senga om morgenen.. Dette å overnatte var så gildt at barna på Lovisenberg som nesten var naboer også fikk overnatte en gang iblandt. Under kjøring frem og tilbake var det veldig interessant å få vite navnet på alle de gårdene vi kjørte forbi. Det hendte at vi også fikk overnatte hos tante og onkel Kåtorp i Stange, også der hadde vi det festlig. En bror av far het Kristian Kåtorp og var bryggerimester i Upsala i Sverige. Han var gift med en svensk adelsdame. De var som regel på besøk hos hans slekt her på Hedemarken annet hvert år om sommeren, og da var det adskillige besøk og fest hos slekt og venner. Annet hvert år var han på reise i Öst-Europa for bl.a. å kjøpe homle til bryggeriet sitt. De var riktig kjekke ektefolk, som var beundret av alle som traff dem, men de fikk ingen barn. Tilslutt ville de adoptere min nesteldste bror Knut for å bøte på dette, men enda mor hadde 8 levende barn, hadde hun ikke råd til å avse noen av dem. Knut ville helst være hjemme selv også. Savnet av barn ble til slutt s, sterkt for hans kone at de etter ca. 20 års ekteskap ble enige om å skilles. Hun ble siden gift med en tannlege i Kjöbenhavn, som hun fikk barn med. Deres husholder som fortsatte hos onkel til han døde, fortalte at hun aldri hadde hørt at de vekslet et vondt ord seg imellom.

Hvert år onkel var på reise i Öst-Europa var han på besøk hos tannlegens både på fram- og tilbaketur derfra. Han døde 77 år gammel etter å være overkjørt av en bil i en av forstedene til Upsala. Det kom da en vakker bukett røde roser fra henne til hans bære.

Onkel Kristian hadde bedt om å få bli begravet på sin fødebygds kirkegård i Furnes. I den anledning var 4 stykker av oss derborte for å hente ham. Han ble ledsaget til stasjonen av frimurere med flagg og musikk og andre æresbevisninger, og jeg fikk i oppdrag å takke for all utvist oppmerksomhet. Underveis dit bort hadde vi trukket lodd med

fyrstikker om hvem som skulle takke av, og loddet falt på meg. Onkel var så begeistret for Leifs sang at han spanderte kurs på ham hos en kjent pedagog i Upsala. Han sang i onkels begravelse.

På folkeskolen gikk vi som regel bare i 4 år, hvorpå vi etter hvert ble sendt til den private middelskole hos Even Skråstad i Vang. Vi gutter tok etter 3 år middelskoleeksamen som privatister på Hamar. På folkeskolen var det mange pussige tildragelser. Det var en gang i første klasse læreren spurte hvorledes 3 öre kunne deles mellem 2, så begge fikk like mye. Det ble fremsatt mange forslag bl.a. om kjøp av forskjellig slags "gosch", men læreren ble ikke tilfreds før jeg foreslo at vi kunne ta ett öre hver og kjøpe $1/2$ öres snipper for resten. De siste åra på folkeskolen satt jeg på benk sammen med yngste sønn av emisær P.G. Sand på Storgålås, som fant på mye rart, som delvis kunne virke forstyrrende på meg. Så var det en gang jeg dyppet pennen dypt i blekkhuset og slengte en stor blekklyse i öret på ham. Straks etter kom læreren og spurte hvem hadde gjort det. Sand så så alvorlig på meg og sa: "Du er mannen". Det virket så komisk at læreren ikke kunne holde seg alvorlig lenger, men snudde seg brådt og forsvant.

Vi var nokså kamplystne allerede i folkeskolen. Om det var historieundervisningen som virket slik på oss at vi følte trang til å öve dåd vet jeg ikke, men det hendte ofte på hjemvegen at vi dannet to leire og törnet sammen i drabelig slagsmål som holdt på til læreren kom springende for å skille fårene fra bakkene, men vi forsvant til hver vår kant før læreren kom så langt.

Jeg kan aldri glemme de første ukene på middelskolen. Vi skulle være der hele uken, og mor nistet oss ut med morgen- og aftensmat, men vi fikk kjøpt middag på skolen. Det tok lang tid å aklimatisere seg, for jeg gråt hver kveld etter at jeg hadde lagt meg, men så var det veldig hyggelig å få komme hjem til hver helg og få nyte tilværelsen i familiens skjöd. Dette satte spiss på I-en og gjorde sitt til at vi etterhvert vennet oss til denne livsrytmen og trivdes i den. Lærerne var flinke til å gjøre undervisningen interessant, så vi likte oss stadig bedre. Som privatister måtte vi gå opp i alle fag til middelskoleeksamen så da måtte vi ha hele pensumet i hodet. Det gikk ganske bra og etter å ha vært oppe i historie ble jeg veldig imponert da læreren tilslutt sa at jeg kunne faget som en professor. Ferdig med middelskolen var jeg 14 år og konfirmert. Jeg syntes det var herlig å være ferdig med skolegang og alt som hørte med til det, og få ta fatt på praktisk arbeide hjemme på farsgården i skog og mark. Det

har ofte undret meg hvorledes far klarte å skaffe arbeide til så mange av oss både sommer og vinter. Om vinteren var forresten noen av oss borte på skole, men han hadde adskillig leiet hjelp også. Foruten 2 husmenn var det som regel 2 innejenter og 2 i fjöset som fast hjelp. Dessuten var det ofte gardsgutt og eller innlegg som gikk på omgang og som forsorgsvesenet påla gardbrukerne å ha gratis ca. 1/2 år hver. Disse innleggene var ofte mer til ugagn enn til nytte. Særlig husker jeg en middelaldrende kraftig kar som het Idius, som for det meste oppholdt seg hos budeiene i fjöset, og som nesten ikke gadd gjøre noe annet enn å forstyrre dem i deres arbeide. Han tenkte nesten bare på seks, og det var ingen grense for alle de rå historier han fortalte. Vi var ofte tilstede under melkingen og da serverte han sine historier, mens budeiene sang kjærlighetsviser så tårene trillet ned i melkespannet. Det var ofte de ville ha en svingom med oss gutta på fjösgulvet før de forlot fjöset om kvelden. De som vokste opp på en bondegård den gang, behövde nok ingen undervisning i forplantningslære, for det sørget dyra og folkene på gården for, selvom det ikke skjedde så hensynsfult og efter så moderne prinsipper som pedagogene idag forlanger. Iallfall fikk vi vite det vi ønsket om seks uten kringkasting og ukebla'r.

Idius var så vanskelig at det til slutt ikke var noen som ville ha ham. Forsorgsvesenet viste da ingen annen utvei enn å sende ham til Amerika. Vi syntes det var brutalt for han var jo mer idiot enn normal, men det var flott levert å få innreisetilladelse for ham. Da han kom til Minnesund, spurte han om han var halvveis fremme. Det var visst ingen som fikk beskjed om hvorledes det gikk med ham.

Selv om det idag ofres millioner på sport og idrett og den forövrig vies stor oppmerksomhet og publisitet, tror jeg den var mer allemannseie da vi vokste opp enn idag. Alle 5 gutta var iallfall med i hopprenn i större eller mindre bakker. Det ble ikke så mye tid til öving, for det var lang vei til skikkelig skibakke, men vi slang da bort på premielista av og til. Jeg var ikke så lite kry da jeg som 14-åring i landsskirenn i Gresbybakken i Brumunddalen, som den gang var landets største bakke, fikk 1ste premie i min klasse. Det var en stor sölvsleiv, som under annen verdenskrig måtte ofres for å skaffe bryllupsgaver. I gymnastikk og turn var vi også med. Vi hadde således selvlagede turnapparater som ble flittig brukt om kvelden og söndagene og delvis i kvilene.

För denne tid, mens vi ennå var små drev vi også med forskjellige slags övelser. En gang var jeg nok ekstra uheldig for jeg falt og

slo meg i munnen så den hovnet opp innvendig. Da dette ble verre og verre så jeg nesten ikke fikk puste, tok mor meg med til en "Iglekone", som var husmannskone på nabogården Stor-Gålås. Hun puttet igler i munnen min som skulle spise opp alt levret blod i den opphovnede munnen. Disse igler kunne suge blod til de sprakk. De var veldig ubehagelige å ha i munnen, men det var en glad og lettet gutt som fulgte sin mor hjem igjen.

Selv var jeg i flere år med i en guttetropp på Fram, hvor vi hadde både gymnastikk og turn. I forbindelse med Kongens første besøk på Hamar i 1906 ble det arrangert et landsturnstevne, der Furnes deltok med en mannstropp, men da denne hadde en mann for lite, ble jeg tatt ut av guttetroppen for å være med. Alt gikk etter planen og jeg var nok jevn god med de voksne, men da jeg hadde fullført siste øvelse som var å gå på hendene i skranken og skulle slippe meg ned med bena tvers over armene på denne, ble det for hard påkjønning på boksa mi, så den revnet bak fra skrevet og langt oppover med et voldsomt brak. Om Kongen hørte det, vet jeg ikke, men jeg ble veldig flau og ønsket jeg skulle synke i jorden. Heldigvis var det en av de siste øvelsene, så det gikk ikke lenge før vi fikk marsjere ut av plassen og komme i andre klær.

Fotballspill var det mye av og det ble laget mange plasser på dugnad uten utgift for det offentlige. Det samme var også tilfelle med skibakker. Det hadde nok ikke nyttet å søke noe offentlig styre og stell om bidrag heller den gang; men nå må det være gått litt for langt med bidrag, for det ser ut som ingen vil gjøre noe lenger uten betaling for det. Mon ikke mange av de unge som idag sitter som passive tilskuere på sports- og idrettsplasser, kunne ha godt av litt oppmyking ved dugnadsarbeide. Kanskje de da kunne bli såpass opplagt at de kunne føle trang til mer aktiv innsats også.

I 11-års alderen var jeg med noen kamerater og gjorde istand en skibakke i nabolaget. Etter å ha arbeidet et par uker mente vi den var såpass istand at vi kunne prøvekjøre. Det var i skumringen om ettermiddagen. Jeg startet, det gikk bra over hoppet og i unnarennet, men farten var så stor at jeg ikke fikk stoppet tidsnok, men fortsatte innover en motbakke som ikke var ryddet. Der falt jeg og kjørte en kvass stubbe etter vedhugst inn i høyre lår, så det ble en dyp flenge like inn til benet tvert over låret. Heldigvis ble ikke hovedåren på innsiden av låret revet over, men det blødde voldsomt. De andre fraktet meg til nærmeste hus, hvorfra de kjørte meg hjem. Der

hadde de fått beskjed om ulykken og sendt hesteskyss til Hamar etter lege, før jeg kom hjem. Hesten måtte da trave de ca. 20 km. frem og tilbake så fort den kunne, og jeg hadde nok ikke ligget over 1 time, før vi hørte hesten stoppe ute på tunet, og legen stormet inn. Kokt vann sto ferdig for instrumentene og rengjøring av låret. Det var ikke aktuelt med noen slags bedövelse den gang, så jeg gruet meg fryktelig, mens han gjorde rent såret og ordnet opp med sysakene sine. Heldigvis begynte han å sy på utsiden av låret, hvor smertene var minst, men de tiltok i intensitet for hvert sting til han ble ferdig på innsiden. Da følte jeg meg mere død enn levende. Jeg husker ikke lenger hvor mange sting han tok, men det var visst nesten 20. Det er tydelig merker etter såret ennå, og når bl.a. sykesøstre har spurt meg, hvorledes jeg har fått det, har jeg av og til spøkt med at jeg har vært i krig. En skulle tro at et slikt uheld ville ha kurert meg for videre skisport, men som allerede nevnt foran, var det noen år senere jeg tok 1ste premie i landsskirend. Det ble et langvarig sykeleie, heldigvis fikk jeg ligge hjemme, for det var ikke almindelig med sykehusopphold den gangen. Mor lå hos meg og det var så fredfullt og godt å høre hennes lange og inntrengende bønner, som jeg dessverre ofte sovnet fra, før hun var ferdig, men jeg kan aldri glemme denne tiden, som jeg tror har hatt betydning for meg hele livet. Låret grodde nokså fort på begge sider, men i midten, hvor staken traff var det adskillig daukjött, som måtte brennes vekk. Etter at jeg kom opp igjen måtte jeg til legen 2 ganger i uken for å brenne vekk dette. Det tok lang tid og skjedde heller ikke uten smerter, men det verste var at det luktet brent kjøtt av meg lenge etter hver behandling. Det viste seg imidlertid snart at jeg fortsatt måtte venne meg til denslags behandling, for jeg hadde en ekstra trang nese, som stadig var tett, så jeg måtte puste gjennom munnen. De måtte begynne å brenne i den også. Denslags behandling hos huslegen på Hamar viste seg å være nyttesløs. Etter å ha klusset hos ham noen år, ble jeg sendt til spesialist Örestad i Kristiania, som påviste at nesen min var gjen-grodd helt til svelget. Hos ham gikk jeg hver dag i 3 uker. Han opererte hver dag både fra neseboren og svelget, til jeg fikk brukbart pusterom. Det var en lettelse å få puste gjennom nesen igjen, og jeg følte meg som et nytt menneske, men det varte ikke lenge før jeg måtte til lege igjen. Da var det dr. Gording som fikk meg til behandling; men heller ikke han fikk meg helt bra i første omgang. Tredje gang jeg var hos ham oppdaget han at skilleveggen var skjev og måtte fornyes. Mens han holdt på med å fjerne denne med en meisel, som en søster banket på med en kölle, ba jeg om, at han måtte fjerne

så mye at jeg kunne slippe mer tortur, men han trøstet meg med at enhver operasjon er farlig, så han hadde ikke lov til å gjøre større inngrep, enn det som hun anså for nødvendig. Skilleveggen vokste seg rett igjen, og siden har nesen min fungert tilfredsstillende.

Ikke så lenge etter mitt sykeleie hjemme fikk min eldste søster Oline som gikk for presten og skulle konfirmeres, lungebetennelse. Mens hun lå der og ikke ville dø, hadde hun besøk av både presten og 2 emisærer m.fl. foruten legen, som tilslutt mistet trua på at hun kunne klare seg over krisen. Jeg ble da så fortvilet at jeg i et lite siderom falt på kne og ba til Gud, at hun måtte bli **frelst**. Det var antagelig første gang jeg ba på mine kne, men jeg var nok ikke alene om det. Hun døde kort tid etterpå fredfullt i troen på sin frelser.

Det var ikke så liten kristelig rörelse den gang. Foruten regelmessig kirkegang var vi ofte med mor på oppbyggelsesmøter, og etterhvert som vi ble konfirmert fikk vi være med i kristelig ungdomsforening. Dessuten var av og til husandakt hjemme. Alt dette kom til å prege oss mer eller mindre og bevare oss fra mye unødig ondt.

För vi ble konfirmert, måtte vi ofte kjöre melken til kondenseringsfabrikken på Hamar. Det var 6 gårdbrukere med i kjörelaget. Da det ikke var så lett vint å komme til kremmeren dengang, paste de på å sende bud med melkekjörerer, ikke bare gårdbrukerne, men også husmenn m.fl. Det har senere forundret meg ofte hvorledes vi dengang klarte å huske alt, nesten uten huskelister, for det var så mange slag som skulle kjøpes, at det kunne gå sur for noen hver. Det var ikke alle som klarte det heller, men vi Stramrudgutta var blandt dem som klarte det best. Vi liksom satte vår ære i å huske og gjøre riktig opp for oss, og det ble nesten aldri noe kluss. Dette å huske er nok litt av en treningssak, som kan komme godt med i mange situasjoner, men jeg har inntrykk av at nåtidens ungdom ofte er dårligere til å huske enn vi eldre også. Antagelig **fordi** de ikke gidder å trene seg opp til det. Dette er sørgelig for etterhvert som det stilles stadig større krav til utdanning vil det å huske bety meget for ikke å si alt i konkurransen om arbeidsplassene.

Lærerstabten ved den private middelskolen i Vang besto av eieren, som var offiserutdannet og hans 2 söstre, som nærmest var selvlærte. De hadde iallfall ingen akademisk utdanning. Særlig når det gjaldt språk både skriftlig og muntlig var det vanskelig for dem å følge med i utviklingen. Selv med solid utdanning ville det vært håplöst

for så få lærere å holde seg a jour i så mange fag. Dette kunne ikke undgå å få følger på eksamenskarakterene fra Katedralskolen på Hamar og gjorde kanskje sitt til at så få fortsatte på gymnasiet. Min bror Nils begynte, men sluttet etter ett år. Det var også anstrengende å sykle eller gå nesten 2 mil hver dag, så det fristet ikke oss yngre til å begynne heller. Følgen var, at vi ble hjemme i praktisk arbeide, til vi begynte på Jönsberg landbruksskole, i 18 års alderen. Enkelte av oss hadde dog tilfeldige jobber utenom gården i blandt. Således vikarierte jeg som fjöskontrollassistent 1 a 2 måneder noen ganger, og det syntes jeg var en interessant avveksling fra arbeidet hjemme.

På Jönsberg ble vi blandt de beste i karakterer vi fire som fullførte eksamen. Jens ble nr. 1 med 1,61 og jeg nr. 2 med 1,48 i hovedkarakterer. Knut ble syk etter første vinter og ble sengeliggende hjemme i flere år. Vi fikk aldri grei beskjed om sykdommens årsak, men symptomene tydet på at det var en slags betennelse og delvis lammelse i ryggen, muligens ryggmargen. Han ble aldri helt frisk igjen, men etter å ha vært gårdsbestyrer noen år, kjøpte han Koksvold i Stange, som han drev i 40 år. Han er nå 83 år og forholdsvis frisk og rörig. Hans kone er 87 år. De bor i en villa på eiendommen, som de selv har fått bygd.

Da min yngste bror Leif gikk Jönsberg stiftet han som ivrig sanger sangforening, var formann i elevforeningen og var mye med på all slags moro, så det ble liten tid til lesing. Hans eldre bror Nils fikk høre om dette kort tid för eksamen. Han skrev da til ham og formante ham til å ta seg sammen, så han ikke kom til å gjøre skam på sine eldre brödre. Om han tok hensyn til dette vet jeg ikke, men eksamensresultatet viste, at han hadde slått sin bror med adskillige poeng. Han fikk omtrent samme karakter som Jens. Som nevnt ble han nr. 1. Da jeg gikk på Jönsberg, var det en forsöksordning med sammenhengende 1 års teoretisk undervisning og ingen praksis.

Mens jeg gikk der, besluttet jeg å söke om opptagelse ved Norges landbrukshöiskole. Jeg fikk beskjed tilbake om å sende inn eksamensresultatet fra Jönsberg, straks jeg var ferdig der, og möte til opptagelsespröve först i august s.å. Dette var i 1910, og jeg fikk bare ca. 1 måned å forberede meg på. Endel av denne tiden gikk forresten med til sykkeltur over Dovre sammen med min yngste bror og senere domprost Hans Finstad på Hamar. Når undtas noen punkteringer gikk turen bra, men siste dagen måtte vi sykle fra Nesset ved Atnasjöen i Sollia og hjem til Furnes nesten 20 mil. Det ble mange omdreininger

med peddalene på en dag, men så startet vi klokken 6 om morgenen og kom ikke hjem før ved midnatt. Neste morgen gikk turen til Landbrukshöiskolen, hvor jeg klarte prøven fint og kunne få begynne på studiet.

I Furnes hadde vi noe som ble kalt samtalelag, hvor ungdom møttes og diskuterte aktuelle spørsmål, etterat som regel en av medlemmene hadde innledet. På denne måte fikk vi øvelse i å opptre, og det kom til nytte senere i livet ikke minst under mitt opphold ved Höiskolen. Under min tidligere skolegang hadde jeg forsøkt å opparbeide meg en brukbar håndskrift, men ved höiskolen ble denne torpedert, fordi vi måtte referere forelesninger til flere av lærerne på grunn av mangel på trykte lærebøker. Også hos de øvrige lærere måtte vi delvis referere, fordi det stadig kom nye forskingsresultater. På skolen kunne vi få full pensjon og enerom, men de fleste førsteårs studenter måtte skaffe seg selv rom i stasjonsområdet utenfor skolen. En skogbruksstuderende og jeg fikk da rom sammen hos stasjonsmesteren på Aas st., hvor vi hadde det trivelig og kunne studere uforstyrret av togramlen, etterhvert som vi vennet oss til den. Mens vi bodde der skulle jeg feire min 20 års dag sammen med noen få kamerater fra höiskolen. Stasjonsmesterens frue spanderte kaffe, og selv hadde jeg for første gang kjøpt konjakk til pjofter, som også mesteren var med på å fortære; men det burde han ikke ha gjort, for han ble søkkfull av 2 svake pjoftere og sovnet, så vi måtte hjelpe fruen å få ham i seng. Mens han sov av seg rusen, kom hurtigtoget fra Oslo og kjørte i full fart inn på et sidespor, fordi pensene ikke var i orden. Heldigvis skjedde ingen større ulykke, men stasjonsmesteren holdt på å miste stillingen sin. Han var suspendert, mens undersøkelsene pågikk. De dagene eller ukene som gikk, før han fikk tiltre igjen var veldig spennende og pinefulle ikke bare for mesteren og hans familie, men også for meg, som syntes jeg var medskyldig i uhellet. Nok er det, det ble både første og siste gang vi turde å spandere noe berusende på stasjonsmesteren.

Vi hadde mange dyktige lærere ved höiskolen. En av de mest interessante var en danske, Sedelin som underviste i kjemi. Han var en mester til å gjøre faget interessant, for dem som hadde anlegg for det, men det var mange som ikke klarte å følge med. Hansten i botanikk var Darvinst på sin hals, og utnyttet enhver anledning han hadde til å harselere bibelens lære. Han drev med reagensglass og mente han kunne løse livets gåte ved å fremstille liv på denne måte; men det skjedde intet "under", mens vi var der, og det er nok ingen som har løst gåten senere heller.

En söndag var det 2 av oss som hadde besök av en dame fra Dröbak. Om kvelden ble hun hentet av en skysskaffer. Tunet var fullt av studerende, da hun steg opp i karjolen og ropte, så det ljomet: Nå reiser jordmora.

Hvert år var det eksamensfest ved skolen. En Röhne fra Löten var litt eldre som ferdig på gartnerlinjen, og spesielt Björlykke hadde han lite tiloversfor. Under festen kom følgende replikk fra Björlykke: Du er en stor mann, du Röhne, du burde bli statsminister. Når jeg blir statsminister, ~~blir~~ det første jeg kommer til å gjøre å fjerne ~~dem~~ her fra Landbrukshöiskolen, svarte Röhne. Björlykke var som lærer i geologi tör som flint.

Undervisningen var delt i to avdelinger med vesentlig naturfag og övelser i förste og praktiske fag i annen avdeling. I förste avdeling fikk jeg beste karakter 1,68 og 2,10 i annen avdeling. Jeg var for ung og hadde for liten erfaring i de praktiske fag. Som eksempel kan nevnes at jeg i plantelære skrev besvarelsen min nesten ordrett etter boka, men fikk 3 i karakter. Da jeg beklaget meg til læreren svarte han, at det var ikke om å gjøre å få med alt, men å skrive bare om det viktigste. Det skulle nærmest være en modenhetspröve. Dessuten var korte besvarelser minst brysomme å sensurere.

Ferdig på höiskolen i 1912 (21 år gammel) ble jeg tilbudt vikariat som praktisk lærer og gårdsbestyrer ved Opland landbruksskole på Håve ved Lillehammer. Mens jeg var der utnyttet jeg ofte kvelden og delvis natta med å studere Darvins verker. Det var flere netter etter hverandre jeg ikke sov mer enn ca. 3 timer. Disse studier fikk ikke noen innflydelse på mitt forhold til bibelens lære. Skapelsesberetningen har jeg aldri tatt bokstavelig, men betraktet den som en billedlig fremstilling. Såvidt jeg vet döde Darwin i troen på sin frelser.

Hösten 1912 fikk jeg ansettelse i Hedmark landbruksselskap, som lærer ved 4 ukers ambulerende landbrukskurser. Senere fylkesagronom Sund var bestyrer av kursene.

Etter å ha bestyrt et kursus overtok Sund stilling som vandrelærer i småbruk for hele Oslo stift. Det ble nemlig ansatt en slik "kapelan" i hvert stift. Jeg rykket da opp som bestyrer av kursene og fikk med meg Olav Sörlie, som ble ferdig ved höiskolen samtidig med meg, men var noen år eldre. Disse kursene ble holdt nesten over alt i fylket, men bare om vinteren. Ved siden av denne jobben fikk

jeg sommertiden ansettelse som fylkesagronomassistent hos Teige i Österdalen med bopel i Elverum. Selv bodde Teige på Rena.

I de nevnte kurser deltok folk i alle aldre. De som deltok var veldig interessert i å lære mest mulig, så det var en takknemlig oppgave å være lærer for dem. Vi hadde mange pussige opplevelser under disse kurser, som ble avsluttet med fest. Den som ble holdt i Törberget i Trysil, kan jeg aldri glemme. Det ble laget punch i en stor gryte, og alle skulle skåle med oss lærere og fylkesagronomen som var innbudt, men ved siden av dette hadde nesten alle mannlige deltagere en flaske i baklommen, som vi etter tur måtte følge bak huset og drikke av. Heldigvis var det mørkt, så det ble til at vi bare luktet på flasken. Resultatet av denne turinga ble et durabelt slagsmål utpå natta. Vi satt og så på en stund, men da kom det stadig noen å ville ha oss med i slagsmålet. Hvor lenge de holdt på vet jeg ikke, for vi trakk oss tilbake i all stillhet uten å si adjö med noen. De kara kunne nok slåss, for vi hørte ikke om noen som ble særlig skadd, så det var kanskje mere **lek** enn alvorlig slagsmål.

Etter å ha bestyrt kursene i 2 vintre fikk jeg helårsjobb som fylkesagronomassistent. Vintertiden var jeg da delvis på Rena og hjalp Teige med tegnearbeide. Ved siden av var jeg timelærer i jord- og husdyrbruk ved skogskolen på Evenstad. Min wanderer motorsykkel var da god å ha. På den kjørte jeg nesten hver uke til Evenstad den ene dag og tilbake til Elverum den andre dagen. Midtvinters var det ofte bitende kaldt, men jeg klarte såvidt å holde varmen i meg med vindtøy utenpå vanlig dress. Det hendte nok at jeg var temmelig stiv, når jeg kom frem. Foruten dette arbeide hadde jeg også noen timer i naturfag og bokholderi ved husmorskolen på Houmb i Heradsbygda. Derute var det en gang jeg skulle vise elevene hvorledes vannstoff fremstilles og forbrennes, men da jeg skulle tenne på gassen eksploderte gassbeholderen, så glassplinter fløy rundt öra på elevene. Det var for stor åpning i spissen av röret som förte gassen fra beholderen. Det gledet meg at elevene slapp fra det med skrekken uten å bli skadet.

Under min assistenttid i Elverum var det i 1916 veldig store snemengder som under snelösningen förte til oversvömmelse av Glomma over store deler av Österdalen og ikke minst i Elverum. Hus og forskjellig annet kom flytende nedover, og Heradsbygda ble på kort tid omdannet til en stor sjö, som gikk opp i både 1ste og 2nen etasje i mange hus. I Åmot ble bygdens kraftstasjon ödelagt av flommen og

det så veldig trist ut der. På Hov i Heradsbygda hadde en hvirvelvind eller strøm gravet et mange meter dypt hull i jorda, hvor all jord var fjernet fra mange dekar dyrket mark. Forøvrig var det flere større eller mindre skader på de fleste eiendommer langs Glomma i Sør-Österdal. Fylkesagronom Teige og jeg ble sammen med 2 andre oppnevnt til å takserer skaden i hele dette distrikt. Hvor lenge vi holdt på med det, husker jeg ikke, men det tok nok noen uker.

Mens jeg bodde i Elverum ble det bygd soldaterhjem på Terningmoen vesentlig ved hjelp av privat innsamlede midler. Da hjemmet skulle innvies møtte jeg opp der, fordi min bror Leif som var soldat da skulle synges, og så var det en Gisti fra Elverum, som senere ble skuespiller, som skulle ha opplesning. Det var visst en meget vellykket innvielse, for jeg la merke til at offiserer som satt på første benk, slo seg på låra og lo hjertelig da Leif Sang.

I 1916 overtok Narud stillingen som sekretær i Hedmarks landbruks-selskap etter Frants Blehr, som etter en lang tjenestetid måtte slutte p.g.a. alder og sykdom. Så lenge han orket, reiste han hver høst til Telemark og kjøpte kuer til bøndene på Hedmarken, så han har nok største delen av æren for at det ble så mange store og flotte telemarksbesetninger her.

Samme året 1916 fikk jeg stillingen som fylkesagronom i Trysil og Engerdalen etter Narud, og ble der til i november 1917, da jeg overtok stilling som statens rasjoneringsinspektør i Hedmark fylke. Jeg likte meg veldig godt i Trysil, men de gunstigere lønnsvilkår, og min forlovede som var fra Romedal drog meg mot sentrum. Bror til min forlovede, Lars Slagsvold, var den gang distriktsdyrlege i Trysil. Så var det en gang hun var på besøk hos ham, og jeg hadde besøk av 2 brødre, at vi festet på en holme i Trysilelva sammen med noen andre, og etter denne sammenkomst, varte det ikke lenge før båndene ble knyttet mellom oss to. Nå var det en ting til, som kanskje var mest avgjørende for at jeg bestemte meg for ny stilling, og det var at veiledningstjenesten i fylket var tatt opp til nyvurdering. Fra småbrukerhold var det reist krav om å få herredsagronomer i de fleste herreder. Hvis disse krav skulle imøtekommes, ville endel av fylkesagronomene bli overflødige. De som ble igjen skulle bli spesialister i hver sin gren av landbruket. Jeg kunne da risikere å bli degradert til herredsagronom i Trysil og det hadde jeg ikke interesse av.

Mens jeg var i Trysil fikk jeg landbruksselskapets tillatelse til å avholde utvalgskuer for kuer i hver skolekreds i Trysil og Engerdal.

Dyrlege Slagsvold og jeg ble oppnevnt som prisdommere og jeg fikk i oppdrag å organisere det hele. Da det var første gang slike skuer skulle holdes i distriktet begnet vi med, at det ikke ville bli stor tilslutning og i henhold hertil la vi en plan som vi mente skulle holde, men det viste seg snart, at vi hadde forregnet oss. Tilslutningen var så stor at den overtraff alle forventninger, og resultatet ble at vi ofte måtte reise om natta for å komme tidsnok til neste skue. Da skuene ble avsluttet etter nesten 3 uker, var vi helt utkjørt, og det gikk noen dager før vi kom til hektene igjen, for vi drömte om og syntes vi så kuer overalt da vi forsökte å få sove.

Mens jeg var i Trysil begynte virkningene av verdenskrigen å gjøre seg gjeldende. Det ble stadig vanskeligere å skaffe nok mat. Det ble derfor satt igang propaganda for öket matproduksjon overalt i landet. I et skogdistrikt som Trysil og Engerdal var mulighetene for ökt matproduksjon ikke særlig stor, men jeg reiste da rundt og holdt foredrag og agiterte så godt jeg kunne. Gårdbruker Per Strandvold fulgte meg hele tiden og leste en av ham selv forfattet meget god prolog, som gjorde lykke. For å bidra til å trygge matforsyningen averterte vi etter jord skikket for potetdyrkning på flatbygdene omkring Hamar, men det var bare brukerne av Sörbryhn i Romedal, som meldte seg, og der var jorda så vannsyk at vi ikke turde overta den. Under min veiledningstjeneste i Österdalen og Trysil hadde jeg adskillig å gjøre hos småbrukere og bureisere. Det var ofte trist å se hvor dårlige mulighetene var for å komme så langt, at de kunne livberge seg på brukene. Mye av mitt arbeide besto i å planlegge og kontrollere nydyrkningsfelter som de hadde sökt om bidrag til. Jorda var ofte stenfull og dårlig skikket til oppdyrking. Sommertiden var jeg ute på reiser nesten hver söknedag, og da gjaldt det å spise godt til frokost, for det var sjelden en ble budt på mat iallfall hos småbrukerne og bureisere, men kaffe ble det mer enn nok av. Kaffen var ikke bra bestandig og fölgten var at jeg tilslutt fikk magesår, som ofte var til stor ulempe for meg. Hvis jeg kom mens de satt og spiste, hendte det nok at jeg ba om å få sitte bortått og få av dagens kost istedenfor kaffe. Grunnen til at de ikke turde by på mat var nok ofte at de syntes den ikke var bra nok.

Mens jeg bodde i Elverum fikk jeg i oppdrag å få med meg den nyansatte vandrelærer i Storelvdal på en tur gjennom Österdalen for å agitere for öket matproduksjon. Han brukte tråsykkel og anskaffet seg et langt tau, som han festet til min wanderer slik at jeg dro ham med på slep

oppover hele dalen uten uheld av noe slag. Det knytter seg en pussig historie til dette taukjøpet. Da Gulbrandsen var nykommen lite kjent, fulgte jeg ham inn i butikken på Östmohjörnet, hvor han fikk tauet. Jeg gikk ut i fra at han hadde betalt tauet, da vi gikk ut igjen, men det skulle jeg nok ikke ha gjort, for ca. 30 år senere da jeg var innom butikken, fortalte sjefen meg at det sto en uoppgjort post i hans böker på mitt navn for et tau som var kjøpt i 1916. Beløpet var preskribert for lenge siden, men fordi det var så lite, betalte jeg for Gilbrandsen. Han ble senere landbruksdirektör som forövrig var en politisk belönning.

Som rasjoneringsinspektör traff jeg mange hyggelige mennesker og ble godt kjent over hele fylket. För rasjoneringen ble innført, var det nok mange som hamstret matvarer og da spesielt sukker, kaffe og mel. En av mine oppgaver var bl.a. å beslaglegge slike beholdninger, hvis det var noen som ble anmeldt for det. Heldigvis fikk jeg ingen slike anmeldelser, og det var jeg veldig glad for. Grunnen var kanskje at de fleste hadde hamstret mer eller mindre og således var i samme båt. Det eneste jeg oppdaget var en liten sukkerbeholdning hos min vordende svigerfar under forberedelsene til vårt bryllup, som skulle feires i romjulen 1918. Den var gjemt i et spillbord som jeg hjalp min vordende kone å flytte, og jeg dessverre ikke kunne unngå å oppdage under flyttingen. Min svigerfar var nok ille berørt av dette uheldet, men da mesteparten av sukkeret skulle brukes i bryllupet, fant jeg ingen grunn til å anmelde ham. Ved möllene foregikk adskillig ulovlig privatmaling, men da det var nesten håplöst å skaffe beviser, ble de sjelden eller nesten aldri anmeldt. Mesteparten av mitt arbeide bestod i besök i forsyningsnemndene, som jeg skulle både kontrollere og veilede. Dette var ofte vanskelig arbeide, men grundig studium og innsikt i gjeldende lover og bestemmelser gjorde at kontrollen etterhvert ble effektiv.

Mens jeg var i Trysil reiste jeg sammen med mine brödre Nils og Leif til Sverige for å se på landeiendommer som var avertert tilsalgs. Prisene lå adskillig lavere der enn her i landet, og det var flere nordmenn som allerede hadde kjøpt der borte og likte seg godt. Såvidt jeg husker ble vi enige om å ta en tur, da vi var sammen under Trysilfjell. På grunn av krigen og de stadig stigende priser var det få eiendommer tilsalgs her på Hedemarken, men der borte var det mange å velge mellom, mest i Värmland, hvor vi hadde vårt første stoppested. Overalt hvor vi kom hadde de mött opp med parhester foran flotte vogner på stasjonen for å kjöre oss til gårds, hvor det ble servert

flotte middager med mange slags viner til drikke. Her i landet var det da forbud så vi syntes det var festlig. I Värmland besøkte vi mange store og flotte gods, men det var noe ved de fleste av disse som gjorde at vi ikke ville bestemme oss, för vi hadde sett på flere. En annen ting som gjorde oss betenkt var at det så ut som prisene steg for hver dag antagelig fordi det var for mange kjøpere. Tilslutt stanset vi på et gods i nærheten av Kristinehamn, hvor vi likte oss godt, bl.a. fordi det var så velstelt og så var det morenejord der omtrent som på Hedemarken. Også der ble vi traktert med flott middag og mange slags drikker. Vi så grundig over jordvei og skog og hus og etterpå satt vi og pratet med brukspatronen om prisen til sent på kveld. För vi bröt opp var det bare kr. 5.000 som skilte oss, men da sa agenten at vi ikke behövde å gå høyere for han var sikker på at eieren ville godta budet vårt neste morgen. Det ble nok ingen handel der heller, for da vi kontaktet eieren neste morgen, hadde han lagt på prisen. På en måte var det vemodig å forlate dette flotte gods uten handel, men vi hadde de ca. 3 uker vi var i Sverige hatt det riktig hyggelig, og var blitt godt kjent både i Värmland og delvis i tilstötende län, så vi angret ikke på turen. Noen år senere fikk vi höre at endel av de norske som hadde kjøpt eiendommer der borte etter krigen ble sittende trangt i det og delvis måtte selge.

Mens jeg var ansatt i landbruksselskapet var det årsmöte hvert år, og vi funksjonærer var innkalt til möte med styret en tid för årsmöte begynte. På et slikt möte var det mye prat på aksjer. Det var mange som allerede da var blitt rike på aksjespekulasjoner, og feberen var stadig tiltagende. Under denne nærmest private samtalen uttalte formannen mest i spök, at de funksjonærer som ikke var blitt millionærer ikke kunne være noetess som funksjonærer heller. Hans egen gård ble etter krigen overtatt og drevet av banken en stund. Det var nok mange utover landsbygda også som gjorde det bra på aksjejobbing, men de fleste kom med for sent og fikk tildels store tap så de måtte gå fra gårdene sine. Kanskje dette er grunnen til at det under siste verdenskrig ble lite aksjejobbing iallfall blandt böndene, og det skal vi være glad for.

Under förste verdenskrig var det mange visergutter og andre som jobbet så de ble rike, men hva hjalp det, når det nesten ikke var nok mat langt mindre andre varer å få kjøpt. Da jeg i 1920 overtok min sokretærstilling i Landbruksdepartementet, var det fremdeles så dårlig at det nesten ikke var mulig å få kjøpt smör, og den margarin som var i handelen var så dårlig at det var nesten uspiselig på grunn av

dominerende transmak. Også mange andre slags matvarer var mangelvare i flere år utover. Etter siste verdenskrig tok det ikke på langt nær så lang tid å få normal matforsyning igjen, og under krigen var det visstnok ingen som svalt ihjel, enda vi foruten landets egen befolkning hadde flere hundre tusen tyskere å fø på. Uten hjelp fra Tyskland kunne vi nok ikke ha klart det, for det er et faktum at landet selv under normale forhold ikke kan produsere mere matvarer enn snaut halvdel av behovet.

Som nevnt traff jeg Mari første gang i Trysil under Trysilfjell, og vi giftet oss 28. desember 1918. På forhånd hadde jeg kjøpt en liten villa utenfor bygrensen ved Haraldstad, men da jeg litt senere fikk tilbud om å få bo i føderådsbygningen hos min slektning på Lerhus i Vang, solgte jeg villaen igjen med noen hundre kroner i fortjeneste. På Lerhus ble vårt første barn Marta født 20. november 1919, og allerede andre dagen hadde vi flere besøkende både til kaffe og middag og kaffe etterpå. Første uken var det slike besøk nesten hver dag, men de ble heldigvis sjeldnere etterhvert som tiden gikk. Selv om Mari lå der og ikke kunne hjelpe til noe, var det anstrengende med barnet og underholdning av gjester, samt å bestemme alt som skulle gjøres i huset. Men så ble det velstand i huset, for hun fikk ikke mindre enn 12 bløtkaker, mens hun lå tilsengs. Marta ble ut på vinteren døpt i Romedal kirke. Oppholdet på Lerhus ble ikke av lang varighet. Etter at rasjoneringen ble opphevet i 1919 tok jeg på meg å avhende endel mindre kurante varebeholdninger hos noen forsyningsnemnder. I 1920 ut på våren fikk jeg ansettelse som sekretær i Landbruksdepartementet. Da boligforholdene var nesten likeså vanskelige den gang som nå, måtte jeg reise alene inn til Oslo, mens Mari og barnet flyttet hjem til hennes foreldre på Björk i Romedal, hvor de hadde det godt, men vi ønsket jo å få vårt hjem i Oslo, så snart som mulig. Dette tok lang tid for meg, og det ble en alvorlig tålmodighetsprøve for oss begge, før vi fikk leilighet. Ut på vårparten i april 1921 kunne vi flytte inn i 4. etasje i Mariegt. 7 B. Det var en stor rommelig leilighet på 4 værelser, pikerom, kjøkken og bad. Fra karnappet i hjørnestua kunne vi se ut over stadion og Frognerparken, som lå bare et kvartal borte. Det var umulig å holde rede på hvor mange annonser jeg forgjeves hadde meldt meg på, foruten det jeg selv hadde avertert, men dette var en fulltreffer. Marta var knapt 1½ år da vi flyttet inn i leiligheten. Da hun kom så langt som til dørstokken i karnapstuen sa hun: "Å så koselig stue." Det var professor Johnsen, som var eier av gården med 12 leiligheter, og som nettopp

hadde flyttet fra vår leilighet til en villa på Lysaker, som han hadde kjøpt. For å få leiligheten måtte jeg overta en 2nen prioritets pantobligasjon på kr. 20.000 - tyve tusen i gården etter en første prioritet på kr. 65.000,-. Obligasjonen var etter min mening gull-sikker. Advokat Dehli, en nær slektning, var behjelpelig med å skrive kontrakt som lød på 8 år. Husleien kr. 108,- pr. måned, som var fast-satt av husleienemnda skulle være uforanderlig i kontraktstiden, og jeg skulle ha 5 % rente av mitt innskudd. At husleien skulle være uforanderlig viste seg å bli til stor fordel for oss, for i løpet av de 6 år vi bodde der, ble den pålagt to ganger i de andre leiligheter, og da vi flyttet fikk vi igjen pengene våre av den nye leier, som måtte overta obligasjonen sammen med leiligheten.

Arbeidet i departementet kunne nok være interessant, men det var uvant for meg å sitte på en kontorkrakk hver dag hele uken, uten å få komme ut og rote litt i jorda. For å bøte litt på dette anskaffet jeg meg en parsel i en kolonihage like ved Stadion, hvor jeg dyrket forskjellige slags grønnsaker og bær. Etterhvert fikk jeg også i oppdrag å foreta inspeksjonsreiser utover landet til forsøksstasjoner, landbruksskoler og avlsgarder m.v. På en av disse turer var min kone med helt til Målselv og Tromsø. Det var en herlig tur, hvor vi fikk oppleve midnattsolen for første gang allerede første natt vi var der. Vi ble hjertelig mottatt overalt hvor vi kom, og det ble festing til inn i de små morgentimer alle steder vi besøkte. Nordlendingen var ikke vant til å sove så mye sommertiden, men så tok de det igjen i mørketiden om vinteren. Turen forløp vellykket hele tiden, men på tilbaketuren skulle jeg innom statens sanavlsgård på Gjørøi, hvor en lokalbåt skulle hente meg fra hurtigruta sent på kvelden. Mari fortsatte med hurtigruta sammen med meieriinspektør Benterud, som hadde lovet å ta seg av henne til Sandnessjøen, hvor hun skulle overnatte og vente til jeg kom etter den følgende dag. På Gjørøy hadde de lovet å vekke meg, men ved en eller annen misforståelse ble det for sent, så jeg måtte være over en natt til. Om det var noen telefonforbindelse så jeg kunne få varslet Mari om forsinkelsen, husker jeg ikke, men jeg fant henne i god behold den påfølgende dag.

Under min departementstid fikk jeg også reise med stipendium til Sverige og Danmark 2 ganger for å studere. I Småland i Sverige var det interessant å se hvor langt de var kommet med kulturfiske, som ble drevet på nesten annen hver gård. Det som fanget min interesse mest, særlig i Danmark, var de mange kontrollavlstasjoner for svin.

I Sverige var denne slags avkastningskontroll av nyere dato. Det var veldig store anlegg som mottok 2 purker og 2 rånegrer av hvert kull fra purker som var godkjent for avkastningskontroll. Da dette var noe som danskene hadde holdt på med i mange år, og i høy grad bidratt til å fremme lønnsomheten i svineavlen, kastet jeg meg over studiet av disse stasjoner, for de var nærmest ukjent hjemme hos oss. Fire grisunger av hvert kull ble etter avvenningen sendt til disse stasjoner og plassert i hver sin bing, hvor det ble ført nøye kontroll med forforbruktilvekst, sundhet antall i kullene o.s.v. Etterhvert som grisene ble tunge nok, ble de sendt til slakteriet, hvor slaktet ble grundig undersøkt og klassifisert med poeng for kroppsform, spekktykkelse, kjøttfylde o.s.v. Ved denne kontroll hadde danskene i løpet av forholdsvis kort tid forbedret lønnsomheten i svineavlen betraktelig. Det mest utslagsgivende for lønnsomheten var forforbruk pr. kg. levende tilvekst. Fra den tid virksomheten begynte omkring 1900 og til jeg kom dit i 1924 var forforbruk pr. kg. tilvekst gått ned fra litt under 5 og til noe over 3 forenheter i gjennomsnitt for de kontrollerte dyr, med enda større variasjoner for de enkelte binger som delvis lå under 3 f.e. Resultatet fra de forskjellige stasjoner syntes å stemme ganske godt overens. Ved elskverdig imøtekommenhet fra de stasjoner jeg besøkte, fikk jeg opplysninger og årsmeldinger for den tid virksomheten hadde vært igang. Dette materiale ble til stor nytte for meg, da jeg kom hjem og skulle avgi beretning om min stipendiereise. Denne beretning ble en lengre avhandling om avkastningskontrollen for svin i Danmark og Sverige, og som konkluderte med forslag om opprettelse av lignende stasjoner her i landet. Beretningen vakte stor oppsikt, og det varte ikke lenge før den ble gjengitt delvis in ekstenso i landets aviser. Statskonsulenter og landbruksskoler fikk den til uttalelse, og alle ga mitt forslag sin tilslutning. Det var endog flere landbruksskoler blandt dem, Jönsberg og Hvam som tilbød seg å stille sine grisehus til disposisjon for avkastningskontrollen. Alt lå således godt tilrette for snarlig virksomhet også her i landet, men så begynte arvelighetskonsulenten å få betenkeligheter. Istedetfor kontrollavlsstasjoner ville han at det skulle opprettes en foredlingsstasjon for svin ved Landbrukshöiskolen. Man skulle ved vidtgående slektskapsavl søke å få dyr som var frie for letale faktorer, som særlig ved slektskapsavl kunne virke uheldig. En slik stasjon kunne kanskje ha vært berettiget etter at avkastningskontrollen hadde fått virke noen år til man hadde fått oversikt over hvor det beste materiale fantes, men å begynne på bar bund uten

kjennskap til dette, viste seg å være et feilgrep. Stasjonen opplevde den ene skuffelse større enn den andre uten å oppnå positive resultater til nytte for svinavlen. Disse feilgrep har kostet våre fleskeprodusenter millionbeløp. Dertil kommer at dødeligheten i våre besetninger har vært tiltagende i den senere tid. Om dette skyldes eksperimentene ved foredlingsstasjonen tør jeg ikke påstå, men det er iallfall en erfaring som de fleste oppdrettere har gjort at det straffer seg å drive for vidtgående slektskapsavl med gris. Nettopp når det gjelder gris, ser det ut som arveanleggene er så mangesidige og kompliserte at om en mener å ha fått eliminert bort enkelte av de letale faktorer, så dukker det opp flere nye. Jeg tror derfor at foredlingsstasjonen har vært mer til skade enn til gagn for svinavlen vår. Som eksempel på hvorledes dødeligheten har tiltatt kan nevnes at Bjarne Landheim som fører frem ca. 1500 slaktegriser pr. år her på gården har opplyst at den i løpet av endel år har øket fra under 2 til nesten 9 %. At dette kan skyldes foret skulle synes usansynlig, for tilsetting av stadig flere sporstoffer m.v. skulle betinge sundere og mere levedyktige griser. Huset som vesentlig består av betong er godt ventilert. Om den avkastningskontrollen som nå drives er omfattende nok tør jeg ikke uttale meg om, men vi får håpe den vil bidra til opphjør av svineavlen.

Som nevnt flyttet vi inn i Marigt. 2 B 1921 om våren og allerede 27. juni s.å. ble vår første sønn Magnus født, og noen uker senere døpt i Uranienborg kirke av Lexov Breck, med Signe og Jens Stramrud samt Leif Stramrud og søster Minda som faddere. Allerede i andre året fulgte han sin søster ned på gata, men det hendte nok at han falt i trappen og rullet et stykke nedover. De hadde fått streng beskjed om å holde seg på fortauet. For Marta ble fristelsen til å treffe kamerater for stor, men Magnus var bestandig lydig og holdt seg på fortauet. Det varte ikke lenge før de ble sendt til Parktante i Frognerparken, hvor de fikk boltre seg mer fritt og pådro seg alle mulige slags barnesykdommer, som vi syntes det var godt å få unnagjort så tidlig som mulig. I parken var det mange slags fugler og dyr og spesielt svanene fanget deres interesse. Da de kom hjem og skulle fortelle om disse klarte de ikke si navnet, men det ble til "faner" i stedet, som vi moret oss over, selv om det hörtes stygt ut. Vår annen sønn Lars ble født i 1924 - 6/12 og døpt av samme prest i Uranienborg kirke med Lars Slagsvold og frue og Alf Ulven og frue som faddere. Under dåpshandlingen ble det litt uenighet om navnet, for fadderne hadde fått oppgitt Lars, mens presten i dåpsboka hadde

skrevet Lars Arnesön. Vi ble tilslutt enig med presten om at det som sto skrevet skulle gjelde, for presten syntes det klang så godt. Det varte ikke lenge før vi tok barna med på turer, og særlig søndagene tok vi Holmenkolltrikken oppover, men hjemover gikk vi som regel helt fra Frognerseteren. Det var herlige turer som barna gledet seg til, men det kunne nok være slitsomt særlig for den minste. Da barna ble litt eldre fikk de ofte gå ned til Uranienborg og møte meg på hjemveien fra kontoret. Det var en fryd hver gang jeg på avstand fikk se de sto der så forventningsfulle og speide etter meg. Underveis hjem hadde de da bestandig noe nytt å fortelle meg. Min mor døde i 1918 bare 63 år av longekreft, enda hun aldri hadde røkt så mye som en eneste sigarett, og min far døde i 1920, 70 år av gammelmanns lungetøring. Året etter i 1921 døde Maris far snaut 70 år, så det ble mye sorg og mange begravelser på kort tid. Maris mor forsøkte etter dette å bo på Björk alene med leiet hjelp. Enda flere av hennes barn bodde i nærheten og så om hende ofte, var hun så avhengig av sin datter at hun bad om å få flytte inn til oss. Hun fikk da et rom, som vi tidligere hadde leid bort til skoleelever, og det så ut som hun trivdes godt i bymiljø. Om sommeren bodde hun på Björk noen måneder sammen med min familie, men når høsten kom, var hun glad over å få bli med til Oslo igjen. Hun var ikke vanskelig å ha i huset, for hun var så passiv og snild at hun ikke gjorde noen fortred, og jeg kan ikke huske jeg vekslet noe vondt ord med henne, så lenge hun bodde hos oss. Hun døde forresten hos oss våren 1925 av magekreft. De voldsomme lidelser hun hadde, bar hun med stor tålmodighet. Det var ikke vanskelig å skjønne hvor hun fikk kraften fra. Hun døde i troen på sin frelser. Hun hadde forresten meget tilfelles med min mor. Jeg hadde dessverre ikke anledning til å være tilstede ved hennes dødsleie, før siste døgnet, da jeg var med og forsøkte å lindre hennes kvelningsanfall, som gjentok seg stadig hyppigere, ved å holde henne mer eller mindre oppreist. Det var et fryktelig døgn, som jeg aldri kan glemme; men mor tenkte å holde omsorg for alle sine like til siste åndedrag. Særlig bekymret det henne om det var sengeplass til oss alle, som var kommet hjem. Det heter at en skal glemme det som er bak og strekke seg ut etter det som er foran, men slike opplevelser brenner seg inn i ens sind, så de aldri kan glemmes.

Fra 1925 og utover begynte jordhungeren å gjøre seg stadig mere gjeldende hos meg, selvom vi hadde så stor og rommelig leilighet med flott beliggenhet, følte jeg meg undertiden som fange i mitt eget bur. For om mulig å få en forandring satte jeg meg i forbindelse med eiendomsmeglere m.v. og begynte delvis sammen med min kone og se på villaer og gårdsbruk i omegnen av byen. Vi kom snart under med at solide villaer i pent strøk som tilfredsstillte våre krav var for dyre slik at husleien ble for stor i forhold til min inntekt. De fleste gårdsbruk var det også en eller annen hake ved, om ikke annet var beliggenheten slik at min kone ikke kunne tenke seg å trives der. Derimot kunne hun heller tenke seg å flytte tilbake til Hedemarken på ett gårdsbruk, men da måtte jeg si opp stillingen min i departementet. Ut på sommeren 1926 ble det stadig flere gårder tilsalgs. Særlig på grunn av at pengeverdien ble ført tilbake til pari kurs var det mange som måtte gå fra gårdene sine. En av de daværende statsråder hadde sagt at det fikk ikke hjelpe om denne operasjon kom til å gå over mange lik. Det hadde nok blitt katastrofalt, hvis ikke Stortinget i en fart hadde vedtatt en lov om gjeldsmegling. Det ble som regel en gjeldsmeglingsmann i hver kommune. De fleste av disse utførte et godt arbeide og hjalp mange til å bli sittende på sine gårder. Johan Slagsvold som var meglingsmann her i Romedal reddet mange, og gjaldt for å være en av de dyktigste over Östlandet. Det var likevel flere eiendommer som måtte selges og en av disse var Östby i Romedal som slektninger av min kone i sin tid hadde vært eiere av. Det var overrettssakfører Hjermestad på Hamar som hadde gården tilsalgs for Syver Andersen's dødsbo. Vi hadde sett på gården og gitt bud, men Hjermestad ringte og sa vi måtte legge på kr. 2500.- til kr. 125,000.- Det overlot jeg til min kone, som nok likte seg best i Oslo, å avgjøre, og resultatet ble at vi kjøpte gården for overtagelse 2. januar 1927, for kr. 125,000.- + 1 % salær til Hjermestad. Når undtas en større beholdning havre som var vanskelig å få solgt og nødvendig hestehjelp og redskap, var det lite eller nesten intet som fulgte med i handlen. Dertil kom at uthuset stod der uferdig, og det påstås at dette var årsaken til at ingen andre ville kjøpe gården. Straks handlen var i orden sa jeg opp min stilling i departementet, men fikk ikke lov til å fratre förend i mai. For å bøte på vanskene med å la gården stå der uten leder, sendte jeg min familie til Östby i midten av februar, og selv var jeg på besök der hver helg for bl.a. å ordne med de mest nødvendige ting. Da vi hadde flust med høi og havre

kjøpte jeg 3 folunger og 3 drektige ongpurker, som ble plassert i stallen som var det eneste rom i uthuset som var gjort istand for dyra. Det var bare såvidt jeg fikk den gamle stallkar som var over 60 år og hadde vært på Östby all sin tid, til å overta stedet av grisene, for han syntes nok dette lå under sin verdighet. Jeg gikk ut fra, at han ville lystre ordre for han var veldig dyrekjær. Han klarte det fint og da våren kom fikk de 3 purkene tilsammen 28 grisonger, som jeg mener alle vokste opp. Som allerede nevnt var det vanskelig å få solgt hevre-beholdningen. Vi hadde ikke Statens kornkjöp den gang. Den måtte selges på det åpne marked, og det fantes ikke kjøper i distriktet. Tilslutt fikk jeg kontakt med en gårdbruker på Östre Toten (O. Nökleby) som nylig hadde fått akkordordning på ca. 5 %, så han kunne fortsette som gårdbruker. Han var oppkjøper for Hansa bryggeri i Bergen. Det gikk bra men jeg var ikke så lite nervös, för jeg fikk oppgjör for det hele.

Mens jeg ennå arbeidet i departementet, måtte jeg ordne med bestilling av materialer og folk til uthuset, som stod der halvferdig. Av arbeide som måtte gjøres, kan nevnes innredning av fjös og grisehus samt gjödselkjeller. Den ene flöi på låven var ennå ikke påbegynt. Vi måtte legge sten på hele taket og vannledninger fra brönn til uthuset og våningshusene. Det vann vi trengte til våningshuset, ble båret inn i bötter för vi fikk vannledning inn, så det var nok så tungvint og vrient for oss som kom fra Oslo. Sommeren 1928 ble uthuset malt over det hele utvendig.

Da vi flyttet fra Oslo hadde vi 3 barn og det fjerde Arne Kristian ventet vi i slutten av juni. Ikke minst av hensyn til disse barna var det nödvendig å få kjøpt en nybær ku, som kunne produsere nok melk til husholdningen. Loddet falt på en kollet ku av blandingrase, som også måtte plasseres på stallen. Det ble således litt av en Noas ark der.

Da jeg overtok Östby hadde jeg vært borte fra praksis i gårdsbruk så lenge, at det ble uvant for meg å ta fatt påny. Når dertil kom at jeg som nevnt var bunnet i Departementet til ut i mai, fant jeg det riktig å ansette agronom og loddet falt på Kristian Arnkvern fra Furnes. Han var flink og behagelig, men vi fikk vansker med en som hadde vært husmann på gården i lengre tid og fungert som en slags arbeidsformann. Dette visste jeg ikke noe om för jeg ansatte agronom. Som eksempel på vansker kan nevnes at min kone hadde gjort seg umak med å koke blomkålsuppe til middag en dag i travleste slåttonna, men det resulterte i at både han og hans sönn sluttet

etter middagen , fordi de mente at blomkålsuppe ikke var mat for arbeidsfolk. Heldigvis var det ingen av de andre som streiket. Arbeidet gikk som før og neste morgen møtte de opp igjen, og vi lot som ingenting var hendt, men det ble ikke servert blomkålsuppe -flere ganger. I løpet av sommeren var det nok tillöp til sabotasje noen ganger, men det vil före for langt å nevne alt. Det var kanskje en tröst for oss å höre, at det ofte var vansker med arbeidsfolk når det kom ny bruker til gårds. Nevnte husmann var forövrig flink og ble vist tillid i den utstrekning det lot seg gjøre. Han fikk bl.a. kjöre selvbinner og potetopptager. Under potetopptaging bestemte jeg en dag, at vi skulle bruke jegerhesten sammen med en eldre stö hest i potetopptageren, men Per husmann nektet da å kjöre. Jeg overtok kjöringen selv og satte ham til å plukke poteter. Dette tok han fornærmelig opp og fortalte agronomen at det var förste gang han hadde plukket poteter på Östby. Da det var gått et par dager fikk han overta kjöringen igjen. Han smilte som en sol og hadde ikke noe å innvende mot å bruke jegerhesten.

Vårt förste år på Östby kom våren sent omtrent som i 1966. Det fantes ikke grønne blar hverken på trær eller busker för 17. mai, men avlingene ble såvidt en kan huske, fullmodne og lå delvis over middels.

Det virket velgjörrende å komme på hjemlige trakter igjen og være eier av en gård omgitt av kone, barn og slektninger her i bygda og slekt i Furnes og Stange. Det ble kanskje for mye selskapelighet og hygge iblant. Særlig hadde vi det koselig hos vår nærmeste nabo Maris tante og onkel på Ihle unna Arneberg. Der var vi ofte især om kveldene og fikk mange gode råd. Noe av det förste han sa til meg var at jeg kunne ikke være klar i toppen, som hadde sagt opp en god stilling i Departementet og kjøpt gård i en tid, som folk fort vekk måtte gå fra gårdene sine på grunn av dårlige tider. Dette festet seg en tid i meg, og jeg begynte å lure på om han hadde rett, så det satte sitt preg på min virksomhet de förste årene. Jeg fikk etterhvert ord på meg for å være litt av en hard-driver, for jeg ville gjøre alt jeg kunne for å klare meg de vanskelige årene som kom. Det er mulig at jeg som følge derav også stilte noe store krav til folka på gården den förste tiden. Selv sparte jeg meg ikke. Det hendte, at jeg passet grispurker om natta og deltok i å arbeide like fullt om dagen. Som eksempel på hvor dårlige tider det var, kan nevnes at vi foret frem alle grisongene

til slakt, men den eneste måte ^{vi} kunne oppnå netto på var å slakte hjemme om kvelden og reise om natten, til Oslo, for å få omsatt slaktet på kjøtthallen tidlig neste morgen. ~~Espen~~ Mørskogvegen var den gang bakke opp og ned og så dårlig at den nesten ikke var farbar med bil i allfall på glatt före, men som regel gikk det bra, og konstantene en fikk med seg hjem kom godt med. Å levere på Hamar Slakteri gikk ikke an, for da ble det for store tap.

Det stod også dårlig til med melkeproduksjonen i bygda da jeg kom til Romedal. Som eksempel på det kan nevnes at det ikke var noen rasebevist feavl, og fylkesagronom uttalte i ett foredrag ett par år senere i bondelaget, at vi måtte sette oss som mål, og komme opp i 2500 kg. melk pr. ku. Vi lå da neppe så høit som i 2000 kg. og det blir dårlig når en vet, at 6000 kg. pr. ku er mer alminnelig idag, men så er det rödbrokige besetninger nesten overalt nå da. Da jeg begynte som gårdbruker, var bare noen få rödbrokede besetninger her i landet. Jeg hadde tenkt å begynne med denne rase, men en notis i en Oslo-avis om at de i Telemark hadde begynt å slakte ned sine besetninger på grunn av formangel gjorde, at jeg kom til å reise dit for å kjøpe telemarksfe til foreløbig bruk. Da jeg kom dit, viste det seg at notisen om formangel var i høi grad overdrevet, og det var ingen som hadde slaktet sine dyr av den grunn. Etter å ha orientert meg endel bestemte jeg meg for å kjøpe med meg 2 jernbanevogner yngre kyr og kalveferdige kviger hjem. Disse viste seg å bli så gode melkere, at det gir mersmak, og neste år kjøpte jeg så mange, at jeg fikk fullt fjöset, hvorav 39 melkekuer. Det viste seg snart, at disse ble like bra, og det varte ikke lenge för jeg ble den störste melkeleverandör på Stange Meieri. Ved jubileumsutstillingen på Hamar i 1931 i forbindelse med Hedmark landbruksselskaps 100-års jubileum, fikk jeg höist oppnåelige udmerkelse for fremragende samling telemarkskuer. Alt dette heldet gjorde at jeg kanskje kom til å holde litt for lenge på telemarkskua, för jeg gikk over til rödbrokede.

Allerede fra förste år 1927, og så lenge jeg var jordbruker förte jeg nöiaktig regnskap over virksomhet i jordbruket med skog, som ble sendt inn til Selskapet for Norges Vels driftsundersökelse til endelig oppgjör og gransking, for å finne ut lönnsheten i de forskjellige grener av drifta. Det viste seg snart at fjöset lönte seg forholdsvis godt, enda melkeprisen dengang sjelden lå vesentlig over 10 öre pr. kg. Da halvdelen av inntektene i jordbruket kom fra fjöset. Disse driftsundersökelsene gjaldt en hel del gårdsbruk

fra forskjellige kanter av landet dog flest fra Östlandsområdet. De var inndelt i grupper etter bruksstørrelsen, og Östby kom såvidt i gruppen over 500 da. dyrket mark. I denne gruppa var det Th. Sverdrup fra Ski, som var gift med en kusine av min kone, og jeg som oftest hadde det beste resultat. Sverdrup var kanskje mest nr. 1, men så var beliggenheten veldig gunstig for Oslomarkedet, hvor han ofte kunne få kjøpt billig kraftfor, som var ubetydelig skadet. Han var en av de største fleskeprodusenter i landet den gang. Det var dog etter atmelkesentralene og fleskesentralen ble opprettet i 1931, at lønnsomheten i jordbruket bedret seg såpass, at böndene fikk nok penger til renter og avdrag på lån og kunne sove trygt for sine kreditorer. Det er ingen overdrivelse å si, at vi i første rekke har disse sentraler å takke for at det i løpet av kort tid ble nesten slutt på tvangsauksjoner og konkurser, som hadde drevet mange strevsomme bönder fra sine odelsgårder. De før nevnte gjeldsmeglingsmenn ble også snart overflødige. Det ser ut som, at den generasjon av bönder, som idag er aktive bönder, ikke alltid har rette forståelse av sentralenes betydning for gårdbrukerne. Jeg tror derfor det ville være nyttig å gi ut en historisk oversikt over sentralenes virke fra starten til idag. Den måtte i tilfelle inneholde detaljerte opplysninger om **prisutvikling**, lønnsomhet og forøvrig alt av interesse for å belyse sentralens betydning for virksomheten i jordbruket, og sendes gratis til alle bönder og småbrukere. Som formann i den komite i Romedal og Vallset som tegnet medlemmer til flaskesentralen kan jeg huske at vi fikk 100 % tilslutning. Alle som ble spurt tegnet seg som medlemmer. I dag tror jeg det ville bli adskillig mindre tilslutning antagelig på grunn av mangel på opplysning og orientering. En lignende propaganda fra felleskjøpene og skogeierforbundet tror jeg også gjerne ville gavne saken. Det har i den senere tid vært rettet adskillig kritikk mot alle disse samvirkeforetagender, for, at de er for mye preget av funksjonærvelde, som sitter i høit betalte stillinger og gjør lite, og at de som blir valgt inn i styrene for disse blir sittende for lenge og får stadig flere tillidshverv som de ikke får tid til å røyke på tilfredsstillende måte ved siden av sitt egentlige virke. Følgen blir mener man, at slike gjengangere som Tordenskjolds soldater nærmest sover seg til sine honorarer og lar funksjonærene skalte og valte som de selv finner for godt. En skal huske på at en stor del av befolkningen særlig i kjøpmannsstanden betrakter disse samvirkeorganisasjoner som bitre motstandere og gjør

alt de kan for å motarbeide dem og vanskeliggjøre arbeide for dem . Som følge derav bör en nok regne at det kan finnes ulver i fåreklær også i disse organisasjoner, selv om de fleste av dem nok er udmerkede funksjonærer.

Når det gjaldt melkesentralen gikk medlemstegningen greit, for alle som var leverandører til meierier gikk automatisk inn i sentralen. Som utsending fra Stange meieri var jeg med i Oslo, da Östlandets melkesentral ble stiftet, og jeg ble innvalgt som varamann i representantskapet.

För den tid var jeg allerede formann i flere av bygdens faglige og økonomiske organisasjoner samt medlem av flere komiteer. Til å begynne med syntes jeg det var morsomt å være litt med å styre og stell, men det ble tilslutt til stor plage for meg. Om dagen var jeg som regel opptatt i gårdsbruket, og alle disse kveldsmötene tok så meget av min nattesövn, at det tilslutt ble for stor påkjenning på min helse. Det var heldigvis mange som kunne avløse meg, så jeg snart fikk bedre tid til å ta meg av min familie, som kanskje hadde vært noe forsömt.

Da min familie i februar 1927 flyttet til Östby hadde Marta gått i 1. klasse på folkeskolen vel 1/2 år, og fikk begynne i 2. klasse her. Blant annet som følge derav ble det nok vanskelig for henne å følge med i klassen, så det tok tid för hun kom på höide med de andre. Det gikk kanskje også litt ut over lysten til å lese. Vi oppdaget tilslutt at hun hadde mere interesse for romanböcker, men etter et lite oppgjör på kammerset, hvor hun ble nektet foreløbig å lese slike böcker, ble hun snart så flink på skolen at vi ikke behövde å hjelpe henne mer. De övrigte tre barna som var gutter, var så flinke at vi nesten aldri behövde hjelpe dem med lekser. De fikk Meget godt alle tre til Realartium. Lars fikk Meget i 4 skriftlige fag, og stod således på grensen til Særdeles i hovedkarakter. Ingen av dem fikk dårligere enkeltkarakterer enn Tilfredsstillende.

Arne Kristian ble födt den 20. juni 1927 på Östby, den förste sommer vi var der, og ifölge gammel Johan hadde ingen vært födt på gården siste ca. 100 år? Magnus og Lars som nevnt, födt i Oslo og Marta på Lerhus i Vang.

Foruten å gå på skole måtte barna tidlig delta i arbeide på gården. Allerede i 8-10 års alderen var de med på ugress-rensking i potetakeren og tynning og rensking av kålrot og turnips. De var også med som kusker under mökkjöring og innkjöring av avling. Dette var kanskje

litt resikabelt, for flere av hestene var löpske. Det hendte nok i blant at en hest ble skremt og sprang ut, men det gikk som regel bra. Etterhvert som barna ble eldre, måtte de delta i alle slags gårdsarbeide i den utstrekning skolen og leksene tillot det. Ikke minst på grunn av den streiksituasjon som utviklet seg og ble stadig mere hyppig var dette nødvendig. Etter grundige organisasjonsmessige forberedelser kom den første streiken i våronna midt i 1930åra. Dette gjentok seg minst annethvert år til 1940, da det var streik i flere dager, etterat tyskerne hadde erobret alle de store byer og meste parten av Östlandet. Det var statsminister Nygårdsvold som sørget for å få avblåst streiken, da han som flyktning sammen med endel andre statsråder med familien kom til Börstad ved Hamar for å overnatte der. Husets frue spurte om noen av flyktningenes døtre kunne være med å gjøre istand rommene for natten, men det var ingen av dem vant til. Nygårdsvold spurte om de ikke hadde hushjelp. Husfruen spurte da om statsministeren ikke visste at det var streik. Nei det visste han ikke, men denne må vi se å få avblåst straks sa han.

Disse stadig tilbakevendende streiker i våronna, var så effektive, at jeg ble sittende igjen alene med barna på en av bygdas største gårder og gjøre ferdig alt våronnarbeide. Da streikene begynte var barna 8 til 16 år gamle, så det var ikke mye å kjøre foran med, men det gikk over forventning bra. Det ble selvfølgelig ikke så grundig våronn, som det burde ha vært, for det var mye som måtte forenkles endel.

Da jeg som blåöiet idealist bestemte meg for å si opp fast god stilling for å bli gårdbruker, hadde jeg ikke regnet med å komme opp i slike vanskelige situasjoner. Tilslutt ble jeg så skuffet at jeg bestemte meg for å selge gården og söke meg over i fast stilling igjen. Fylkesagronom Flisaker fikk den på hånden for å selge den til en Eckbo, men jeg kan ikke huske hvorfor det ikke ble noen handel. Slik som alt utviklet seg var det nok best det gikk som det gjorde.

Arbeidernes aksjoner var sikkert berettiget, for selv om de arbeidet hver eneste dag, så var det vanskelig å få lønnen til å rekke til det nödvendigste. For böndene var det også vanskelig å få endene til å nå sammen, så det var ofte derfor mange måtte gå fra gårdene sine, hvis de ikke fikk gjeldsordning. Etter krigen ble de økonomiske muligheter stadig bedre, slik at begge parter fikk muligheter for en mer menneskeverdig tilværelse. At de sosiale forhold ble

stadig bedre gjorde sitt til at det spendte forhold mellom arbeider og arbeidsgiver ble nesten utvisket slik at det tilslutt ble tri-velig igjen å drive gårdsbruk.

Da jeg kjøpte Östby fulgte med i handelen en skogteig i Bryhnsåsen på vel 200 da. og en på Kolomoen på snaut 500 da. Begge disse teiger var hardt hugget. I håp om å få solgt tømmer til avbetaling på gjeld, tilkaldte jeg fylkesskogmester Telle, som var med meg for å blinke, men da vi hadde gått gjennom hele skogen, frarådet han å hugge tømmer, men derimot kunne vi hugge endel ved og staur mente han. Det ble således lite til avbetaling på gjeld.

Senhöstes 1934 var det en mann som nok kjente meg fra den tid jeg var i Elverum som ringte opp og tilbød meg en sammenhengende skog på snaut 2600 da i Heradsbygda grensendetil Löten med 2 holmer i Rokosjöen. Jeg svarte at jeg for tiden ikke var interessert i skogkjöp men han ga seg ikke. Han fortsatte å ringe med noen ukers mellomrom utover vinteren, til han utpå vårparten fikk meg til å möte opp for å se på skogen. På forhånd hadde jeg kontaktet min bror Nils og fylkesskogmester Telle, som begge var med på befaringen. Denne var lite grundig i snesmeltingen om våren. Telle var så begeistret at han tilbød seg å være med på handelen, men da det ikke dreide seg om mer enn ca. kr. 25000.- ble min bror og jeg enige om å bli ved skogen alene. Vi drog direkte til Leiret med det samme og avsluttet handel med overrettssakfører Heyerdahl, og det var enda bare såvidt vi kom tidsnok for flere andre hadde sett på skogen og sto ferdige til å kjøpe den.

Noen hugst ble det ikke de 2 første år, men hösten 1937 ble det satt i gang hugst over hele skogen for å få fjernet stygge trær som skjemte bort. Vi var heldige for tømmerprisen var da gått opp fra kr. 15.- til kr. 22.- pr. m^3 . Det ble hugget nesten 2000 m^3 og nettoutbyttet dekket nesten hele kjøpesummen. Vedhugsten etterpå ga også pent utbytte.

Av en tilvekst på over 500 m^3 pr. år har vi senere hugget hvert år ca. 300 m^3 i gjennomsnitt.

I midten av 30-årene kom oxford-bevegelsen hit til landet fra England. Leder for bevegelsen var Frank Buchmann, som var en sjelden Gudsbenådet mann til å rive folk med seg ved forkynnelsen av det kristne evangelium. Her på Hedemarken ble det første möte holdt på Hösbjör turisthotel, hvor det var stort fremmöte av mange slags folk også endel journalister og forfattere. Blant disse kan nevnes Ronald Fangen og Fredrik Ramm som för ankomsten stillet seg skeptisk

til bevegelsen og hadde tatt med seg whisky, antagelig fordi de trodde at det åndelige, som ville bli prestert var for tørt og trist, så de måtte ha noe å stive seg opp med. Det viste seg snart at

Buchmann var en åndskraft så interssant, at han rev med seg forsamlingen og allerede første dag, var det flere som kapitulerte og ga seg over til Gud. Blant disse var også de tonevnte forfattere, som etterhvert ble blandt de mest virksomme i bevegelsen. De sterke drikker de hadde med seg fikk de ikke bruk for hverken deroppe eller senere. Det ble vekkelsemöter overalt i landet og tilslutningen var stor. Om det var en spontan vekkelse eller om den kom som følge av grundig forberedelse, er vansskelig å svare på, men at det i lang tid hadde vært bedt om vekkelse blandt de gammelkristne er helt sikkert, så det er nok mye som taler for at det var svar på bönn. Blandt dem som her på Hedemarken gikk helhjertet inn for bevegelsen, var min fetter distriktslege Einar Lundby i Brumunddalen. Han realiserte Jesu krav til den rike yngling om å selge alt han hadde, og gi det til de fattige. Han ikke bare ga bort hus og hjem og alt han eide, men han sa også opp sin legestilling, og siden har han fulgt Jesus som hans trofaste disipel, og stolt på, at han ville sørge for ham. Det viser seg at Jesu löfter holder, for han har iallfall skaffet ham alt nødvendig til livets opphold til idag. Lundby har vært en avholdt og meget benyttet forkynner både her i landet og tildels i utlandet. Han kan fortelle mange historier om hvordan han er blitt ledet av Gud til å treffe mennesker som har hatt store anfektelser og hatt bruk for ham både her i landet og i utlandet. Han er nå 73 år, men er fremdeles like opptatt med å vinne sjeler for Kristus og hans sak.

Her i Romedal grep vekkelsen mange mennesker som ga seg over til Gud, og jeg tror, at vi har sogneprest Kaldor og frue mye å takke for, at den ble ledet i ett sunt spor. Andre steder var det endel utvekster på bevegelsen, som ikke var av det gode. Det ble holdt husmöter overalt i bygda med godt fremmöte av såvel yngre som eldre. Min kone og jeg kom tidlig med og hadde endel husmöter, men prestfolka mente, at vi var innenfor i allfall med det ene benet allerede på forhånd. Det ble full overgivelse denne gang. Skolebestyrer Carlsen på Jönsberg og jeg, delvis sammen med våre hustruer, ble endel benyttet i nabo-bygdene og ellers her på Hedemarken for bl.a. å fortelle om vår omvendelse. Vi 2 var også innvitert til Landbrukshöiskolen og andre steder i samme hensikt. En gang var vi også med i Oslo. Det var en rik og interossant oppbyggelsestid, men så kom kriger og skapte så mange vansker, at dette også delvis gikk endel utover det religiöse liv, men for oss ble det ett fast holdepunkt som hjalp oss gjennom det svarteste mørke.

Gramind husker fullt. Det var to særordnede
evakueringsgjefte i hovedopnet, nemlig Nj. Vang, asar
og S. H. sande og S. norske del. Jeg var
evakueringsgjefte for Oaeset. At kona Vänne
for sjokk fortis jeg ikke. Kona som fulgte med,
møtte allerede den 8 april den nye og
forstå at kigen var en tjørn.

Nj. V.

Som ett tegn på ikke dumskei kan anføres at kona evaku-
eringsgjefte hadde en stab på 28 med.

En ting som bidrog meget til å holde motet oppe var det musikalske liv, som allerede i flere år hadde utfoldet seg i vårt hjem og ble forsterket i okkupasjonstiden på grunn av manglende adgang til annen beskjeftigelse. To av guttene spilte fiolin og Lars Celo og de ble akkompagnert av sin mor på pianoet. De drev det nokså langt, og ble så flinke, at lederne for N.S. ville ha dem til underholdning ved flere tilstelninger. De nektet bestemt å opptre undtagen ved en fylkestingmiddag her i bygda, hvor de nærmest ble truet til det. På grunn av sine nektelser ble guttene utsatt for forsøk på represalier fra partiets side, men det førte ikke til forønsket resultat. Hyggen i hjemmet ble iallfall ikke tatt fra oss.

Foran har jeg såvidt nevnt krigen. De fleste mennesker som fulgte endel med, var en god stund forut klar over at krigen måtte komme ikke minst på grunn av regjeringens vaklende holdning, men de hadde håpet at vi skulle stå langt bedre rustet til å slå fienden tilbake. Tyskerne hørtok landets viktigste punkter nesten uten motstand på en natt. Det sies at dette skyldtes at regjeringen satset alt på at engelskmennene skulle komme først, og besette landet uten sverdslag. Utover landet var det valgt innkvarteringskomiteer i alle kommuner, som skulle ta seg av flyktningene bl.a. fra Oslo-området.

Som formann for komiteen i Romedal fikk jeg nesten sjokk, da lensmannen ringte kl. 7 om morgenen den 9. april og fortalte at tyskerne allerede hadde erobret Oslo, og en rekke kystbyer. Det gikk så fort, at folk flest ikke fikk tid til å flykte. Vi hadde lagt ned mye arbeide på vår flyktningeplan, men den fikk vi lite bruk for, da det var så få som turde våge seg igjennom fiendens linjer og så langt som hitopp. De fleste av disse angret bittert på at de hadde flyktet, for det viste seg snart, at det nesten ingensteds var så trygt å bo som i Oslo-området, som var okkupert av fienden.

Som eksempel kan nevnes at vår datter Marta, som hadde begynt i sykepleien var såvidt kommet tilbake til Elverum etter å ha gått teoretisk kurs i Oslo, da krigen begynte. Vi takket da Gud for at hun var kommet til ett sikkert sted, som vi mente, men det viste seg å bli en av de mest utsatte steder i landet. Leiret ble bombet til det meste sank i grus og selv sykehuset hvor hun oppholdt seg, ble delvis rammet. Endel vindusruter ble knust, men såvidt jeg vet kom ingen mennesker til skade der.

Som nevnt hadde vi streik i gårdsbruket da krigen kom, men arbeidet med våronna måtte gå sin gang. De få flyktninger som kom ble innkvartert etterhvert, som de innfandt seg. Videre ble jegerhesten og

og bilen rekvirert og måtte bringes til hvert sitt sted. Som toppen på det hele kom 2 norske underoffiserer og ga ordrer om at vi skulle bake over 100 bakerovnsbröd, som skulle hentes av en bataljon tidlig neste morgen. Vi forsökte å undskylde oss med at vi på grunn av streiken ikke hadde nok mel, og at kona mi var invalid, men det hjalp ingen ting. Vi ble truet med fengselsstraff, hvis ordren ikke ble effektuert. Heldigvis var konene til noen av de streikende arbeidere så velvillig innstillet, at de mötte opp og hjalp oss slik at klokken 4 neste morgen var alle brödene ferdigbakt og ble langet ut i bilene av soldater som stod på geledd fra kjellerdören og ut på hovedveien. Ja det ble en hektisk tid utover, og nattesövn ble det lite av, men etter at tyskerne var passert og streiken avblåst, fikk vi kvile ut så pass, at livet kunne pulsere nogenlunde normalt igjen. En del forsyningsmannskaper ble igjen, som oppdaget at vi hadde noe halm på låven som de ville ha endel av. De kom med latebiler for å hente halmen en dag det var veldig varmt, så de ble törste. Etter å ha arbeidet en stund kom de inn og ba om drikke, men da kaffekjelen sto og kokte spanderte vi kaffe på dem, for vi syntes synd på disse unge kjekke soldatene, som så uforskyldt var kommandert ut i krigen. Rykte om dette spredte seg som ild i tört gras over store deler av Hedemarken, og vi ble av mange, som vi tidligere hadde betraktet som våre beste venner, sett på som nasister etterpå. Det var forresten ikke dårlig selskap vi kom i, for her over distriktet var mange av de dyktigste bönder NS, og her i Romedal flere av min kones slektninger. Men jeg ville likevel ikke slutte meg til NS, for jeg hadde ingen sympatier i den retning og kjente heller ikke til hva de stod for. Som bevis herfor, kan anføres at jeg noen år för var innbudt til ett stort NS möte på Hamar, hvor de fleste fremmötte var NS, og övde veldig press på oss, som ikke var innmeldt, men jeg var en av de få som motstod presset, for jeg syntes jeg på ingen måte hörte hjemme der. Det var ikke mye å rope hurra for regjeringspartiet heller, som lot landet vårt ligge åpent for tysk invasjon og etterpå römte og overlot til tyskerne å skalte og valte med innbyggerne som de selv ville. Det er sikkert förste gang i vår historie, at konge og regjering m.fl. har sviktet sitt folk på en så tarvelig måte. Når de selv var skyld i, at landet vårt ble hærtatt, burde de også ha vært her og tatt konsekvensene av sine forsömmelser. Hadde regjeringen holdt seg i ro i utlandet som de forresten hadde forpliktet seg til da krigshandlingene her opphörte, men istedet fikk de gjennom hetspropaganda gode nordmenn

til å begå ulovlige krigshandlinger, som førte til stadig skarpere represalier fra tyskernes side, og som selvfølgelig i første rekke gikk ut over den hjemmeværende del av befolkningen. Dette var takken for at de ble hjemme og hjalp til med å holde samfunnsmaskineriet i gang, så folk flest kunne overleve til den dag krigen sluttet. Hvis de herrer i London trodde at disse stadige tokter skulle noen innflydelse på resultatet av krigen, tok de skammelig feil. Det eneste de oppnådde var å oppdra folk til å bli tyver, kjeltringer og lovovretredere på annen måte, samtidig som samarbeidet med tyskerne for å oppnå det høist nødvendige til livets opphold ble stadig vanskeligere. Det er ett gammelt ordtak som sier: "Skitt i Norge, leve Toten" som den gang med full rett kunne omskrives til "Skitt i Norge, leve London". Etter at krigshandlingene var opphørt, og okkupasjonen av hele landet fullført, ble okkupasjonsdokumentene undertegnet av statsminister Nygårdsvold, utenriksminister Koht og forsvarsministeren, hvori de forpliktet seg på vegne av det norske folk til ikke mer å bruke våpen mot tyskerne, så lenge krigen varte. Dette dokument som var av avgjørende betydning for resultatet av det meningsløse rettsoppgjør etter krigen, benektet disse høie herrer at de hadde underskrevet, med den følge, at det ble en srie av selvmord og justismord, som verden neppe har opplevd maken til. De som rømte fra landet og ansvaret etter okkupasjonen er etter krigen i stor utstrekning tildelt både kongelige og andre udmerkelser, mens de som følte seg mere forpliktet til å være hjemme, og hver på sin plass bidra til den hjemmeværende del av befolkningen også fikk overleve, tildels ble belønnet med opptil dødsstraff. Det er bedre å lide urett enn å gjøre urett, heter det, men allting bør dog ha en grense også i en rettsløs stat. Etter okkupasjonen i 1940 var nok de fleste hjemmeværende innstillet på å samarbeide med tyskerne, så lenge okkupasjonen varte for å oppnå rimelige kår for sitt folk. Det skulle også være overensstemmende med bibelens lære. At også Stortinget var av denne oppfatning fikk vi bekreftet høsten 1940, da det var samlet for å avgjøre kongens og regjeringens skjebne. Overlevende NS medlemmer begynte å utfolde intens virksomhet både for å hverve medlemmer og for å oppnå gunstigst mulige betingelser for befolkningen hos tyskerne. På grunn av de ekstraordinære forhold som rådet, ga jeg tilslutt etter for presset og lot meg innskrive som medlem nærmeat for å få fred. De fleste av mine naboer og min kones slektninger hadde vært eller var også NS. Det kan tenkes at dette gjorde sitt til at jeg så lett bet på

gikk.
Shuman hadde i som sommer hatt Østlands som
var med på 13. m. Han ble i kontakt til fortsettelse
S. Østlands firma med seg selv, krevde for å få gullpart,
og fikk det som kompensasjon for det. Han var i CIA
han var i det høyeste nivået, og han var i CIA
A. Han var i kontakt med seg selv. / og var i CIA

Det er forresten slapp å bli for offentlig, som kom
og sto der og så ut som en offentlig mann.
Dette var offentliggjort i et av de nye som kom
ingen offentliggjort over, og at det var som kom
beholdt at det ble i et av de nye offentliggjort

1. 1. 1.
at den er, (Dette var offentliggjort)
Shuman hadde jo den beste informasjonen og de beste
informasjonen - ikke i offentlig men de beste
faktiske til de offentlige, for det var offentliggjort
På den måte offentliggjort, og offentliggjort
regjeringen til Norge,
for at H. selv i offentliggjort og offentliggjort
den offentliggjort den var, Han hadde også gjort for det
for offentliggjort og var en offentliggjort
i de offentlige. På den måte offentliggjort
for at H. selv i offentliggjort og offentliggjort
Han hadde offentliggjort - og offentliggjort
i offentliggjort. På den måte offentliggjort
som offentliggjort H. de H. de, og han hadde offentliggjort
som offentliggjort offentliggjort offentliggjort
for offentliggjort offentliggjort offentliggjort

kroken og ble sittende der til 1944, da jeg ble ekskludert. Da jeg lovte å bli med, tok jeg forbehold om ikke å få noe hverv, og lagføreren forsikret at det var utelukket, fordi jeg hadde vært både frimurer og oxford. Denne lagføreren døde snart etter, og det så ut som hans forikringer gikk i graven med ham selv, for allerede høsten 1941 ble jeg sent en kveld, etter at jeg hadde lagt meg, oppringt fra fylkeskontoret på Hamar om at jeg var oppnevnt som ny ordfører i Romedal. Jeg hadde en tid vært syk og var akkurat da uten agronom, så jeg forsøkte alle mulige undskyldninger for å slippe, men det ble avfeiet med at det var ordre som måtte adlydes, hvis ikke fikk det strafferettslige konsekvenser. Henvendelse til 2 leger som hadde behandlet meg for sykdommen om attest, førte heller ikke til noe resultat. I min nød og fortvilelse la jeg tilslutt saken fram for Gud og ba om hjelp til å få klarhet. Det tok meg minst 2 søvnløse netter, før jeg fikk beskjed om å være lydige mot övrighet. Min oppgave var å lede bygda i kristen ånd, og det var nok påkrevet i en slik ulvetid. Jeg fikk også beskjed om å åpne herredsstyremøtene med andakt. Dette kviet jeg meg for, for det var ikke vanlig lenger, men så kom jeg til å tenke på at i Haugianertiden var det meget brukt å holde andakt på kommunale møter. På Vestlandet og Sørlandet holdt denne skikken seg langt inn i vårt århundre. Dette styrket meg så mye, at jeg bestemte meg for å holde andakt, hvis ingen av herredsstyrets medlemmer hadde noe imot det. Da jeg la saken frem på første møte, var jeg veldig spendt på utfallet, men det var ingen som protesterte. Tvertimot var det flere av representantene som takket og oppmuntret meg. Jeg har senere ofte lurt på om det var bl.a. dette som gjorde sitt til at bygda vår slapp lettere fra krigens redsler enn de fleste andre. I de 3 år og 3 måneder jeg var ordfører var det iallfall ingen som ble arrestert undtatt to som fikk sitte inne en kortere tid fordi de absolutt ville det. Disse var forresten innsatt før jeg tiltrådte som ordfører. Såvidt jeg vet var det heller ingen som led annen-slags overlast. Etter at jeg sluttet som ordfører var det dessverre flere arrestasjoner. Samtidig som jeg ble suspendert som ordfører ble jeg også ekskludert som medlem av NS, og jeg tør forsikre, at jeg nesten aldri har vært så glad, som da jeg fikk skriftlig om dette. Grunnen til at jeg ble ekskludert var nok, at jeg i lengre tid hadde sabotert bestemmelser i partiet som jeg av samvittighetsgrunner ikke fant å kunne böie meg for. Av denne grunn hadde jeg allerede våren 1943 henvendt meg til fylkesmannen med bönn om å få avskjed

Fylkesmannen Ernst Hassel beg. a, 9 a
opp: "ringen" etter Mussolinis fall.
Han var jo heller ringen i S.mann.

P. J. R.

Detle med Samhvarja er nok en
idiassosiasjon, for så kunne ikkje
ikke, og det var heller ikke avgjort at han
skulle seispenderes og ekskluderes. Det
var mølets forløp som avgjorde det. Han
var jo innkalt til en alvorlig konferanse.

for ga ham aldri de som arbeide på partimøter,
men møtet var i forer. Det var ikkje fullt en
sjeldenhet. Det var at vi skulle ha et jobb var nok
innert som en for min side.

som ordförer, men den gang var han selv oppe i så store vansker med partiet, at han bad om utsettelse med å gjøre noe for meg. Ikke lenge etterpå fikk han selv avskjed som fylkesmann. En av grunnene til at jeg ønsket avløsning var også den, at min kone og mine barn, som stod utenom partiet, var ille berørt av, at jeg var med, og stadig bønnfalt meg om å trekke meg tilbake, for de holdt nesten ikke ut all den kulde og trusler de var utsatt for. Det er mulig, at hvis de hadde meldt seg inn i partiet, ville de ha vært spart for endel av disse ubehageligheter. I grunnen var mange av motstanderne av NS dårlige psykologer, for ved sin opptreden drev de mange inn i partiet, som det ved en fornuftig opptreden hadde vært en lett sak å redde.

En av grunnene til, at jeg holdt ut så lenge, var også den, at bygda som før krigen hadde fått gjeldsordning, men fremdeles var nedsyltet i gjeld, under mitt styre etterhvert fikk nedbetalt gjelden, så den var gjeldfri da jeg sluttet som ordförer. Dette syntes jeg var hyggelig, og jeg fikk inntrykk av at størsteparten av befolkningen også likte det. Det ble mer samkjensle og vilje til å oppfylle sin del av forpliktelsene overfor kommunen. Dette gjorde kanskje også sitt til, at jeg holdt ut så lenge. Dessuten var det resikabelt å komme i konflikt med partiet, for da jeg siste gang var innkalt for å få min dom, stod Svarte-Marja utenfor inngangen og ventet på ordre om å ta meg med til fengslet. Det var en av fylkesförrerens beste venner som reddet meg den gang for jeg ante uråd og fikk ham til å bli med.

Under min virksomhet som ordförer var jeg hele tiden henvist til å bruke tråsykkel. Nesten hver dag i all slags vær og före måtte jeg farte rundt. Den förste tid hadde jeg heller ikke kontorhjelp, så jeg skjönner ikke nå hvorledes jeg klarte alt ved siden av gårdsbruket uten agronom. Dertil kom at sykdommen av og til fölte meget sjenerende. Foruten möte og kontorarbeide, var det en hel del private oppdrag av de mest forunderlige slag. Det hendte også at jeg ble tilkaldt for å megle i slilsmissesaker. Når dertil kom at jeg hadde kone og barn som også krevde sitt, men som nok ble en god del försömt, kan jeg ikke skjönne at jeg holdt ut. I dag gleder det meg, at jeg den gang tok mine plikter så alvorlig som jeg gjorde. Som ordförer hadde jeg hverken tid eller interesse av å möte opp på partimöter med mindre jeg fikk ordre om det. For å få meg mer interessert i partiet ville lagförrer, at vi skulle bytte jobb. Da svarte jeg at det ville glede meg om du kan overta ordförerhvervet, men jeg har ingen forutsetninger for å fylle lagförrerjobben, for jeg har

hverken tid eller interesse av å sette meg inn i partiarbeide. Dette skjedde kort tid før jeg ble ekskludert. Som nevnt måtte jeg første året utføre alt kontorarbeide selv. Det hendte ikke så sjelden at folk utenom partiet oppsøkte meg for å slå av en prat og muligens høre nytt. Det var nok ofte jeg hadde så mye å gjøre at jeg helst ønsket dem dit peppern gror, men jeg måtte jo være høflig og helst takke for besøket, selv om jeg ikke mente noe med det. Mange av disse besøkende takket meg for at jeg ville styre bygda i en så vanskelig tid, og oppmuntret meg til å fortsette, så lenge jeg kunne. Ikke så få av de besøkende ville ha hjelp på grunn av vanskeligheter de var kommet i. Enkelte ville slippe å reise på tyske flyplasser o.l. som de var utkommandert til. Jeg hjalp i den utstrekning jeg kunne, men det var ikke bestandig det lyktes. De få tilfeller folk var kommet i konflikt med tyskerne, så de holdt på å risikere frihetsberøvelse var vanskeligst og skaffet adskillig arbeide. Det hendte at jeg også hjalp utenbygds fra det. De som tror at vi som hadde alt dette strevet, hadde noen fordeler framfor andre tar skammelig feil, for vimåtte jo bl.a. når det gjaldt rasjoneringsbestemmelsene foregå de andre med ett godt eksempel og såvidt mulig strengt overholde disse. På våre reiser i bygda måtte vi som regel ha med niste, og da la jeg merke til, at ingen hadde så dårlig brød som mitt. Det hang nesten ikke ihop fordi det inneholdt for lite rugmel. Hvetemel var enda mer sjelden vare. Med ordførerhvervet fulgte også flere jobber utenom bygda. Som medlem av fylkesutvalget måtte jeg ofte møte opp, likeså som formann i styret for Sannerud sykehus. En av de siste jobber jeg hadde, var som formann i en av fylkestinget nedsatt komite for å komme med forslag til nyordning av husmorskoleundervisningen. Dette arbeide interesserte meg meget ikke minst, fordi jeg var interessert i å få en ny husmorskole i nærheten av Hamar. Vårt forslag gikk ut på å plassere den på prestegårdsjordet i Vang. Før vi la siste hånd på verket, var jeg en tur i Oslo og oppsøkte byråsjef Svestad for å innhente opplysninger. Jeg ble hjertelig mottatt og frøken Svestad gratulerte meg med eksklusjonen av partiet, som hun mente jeg var altfor god til å være med i. Hun fortalte at hun nettopp var kommet hjem fra en tur til Vang, hvor de bønder hun hadde vært sammen med hadde sagt, at de skulle konfiskere Østby til husmorskole. Hun var ikke enig i dette. Det var etter innstendig henstilling fra fylkesmannen, at jeg fullførte dette arbeide. Både at jeg i 1943 søkte om avskjed, og at jeg i 1944 ble ekskludert av partiet, ble opplyst i radio fra

London, så de fulgte godt med derborte. En skulle tro, at når jeg nå var ekskludert av partiet, skulle jeg om ikke bli vel mottatt så i allfall akseptert av motstandsbevegelsen, men det var langt fra tilfelle. Jeg hadde tvertimot inntrykk av å bli uglesett i begge leire. Lykken over å få være mere hjemme i familien overskygget imidlertid alt annet. Det rart etterpå å tenke på, hvorledes all slags ondskap blomstret opp i denne tiden. Det så nærmest ut som djævelen hadde fritt spill om sjelene, iallfall i den leiren som villo bekjempe oss. Det er et gammelt ord som sier at når satan har fått lillefingern, så gir han seg ikke før han får hele handa. Det kunne kanskje vært vel så gavnlige å huske på den gamle gode regel om å vandre varlig og ta alt i beste mening. Dette at endel av presteskapet og mange andre oppmuntret folk til nödlögn og hat m.v., måtte iallfall få følger for sjelelivet hos mange ellers bra mennesker. Nödlögn er synd såvel som annen lögn og dermed avskjærer en forbindelsen med ham som er veien, sannheten og livet. Mon en her kan finne forklaringen på, at kirkesökningen avtok så fort etter krigen, slik at **kirkene** idag står mer eller mindre tomme. I forbindelse med det kan nevnes at jeg midt under værste hetsen hadde en visjon en natt, som stod lys levende for meg da jeg våknet neste dag. Jeg skulle reise til Hamar og der treffe min fetter Einar Lundby, og påvirke ham til å få presteskapet og andre predikanter til å slutte med å hente sine prekener nesten bare fra Salmenes bok og gå mer over til å forkynne kjærlighetens evangelium. Da jeg ikke hadde sett Lundby på Hamar på lenge, hadde jeg også liten tro på å treffe ham den dagen men jeg ble ikke kvitt det. Etter å ha lagt saken frem for Gud ble resultatet at jeg måtte reise, og en av de første kjente jeg fikk se på Hamar var Lundby. Han var da travelt opptatt i samtale med kjøpmann Berg, så jeg bare hilste og gikk videre, for jeg ville ikke avbryte samtalen. Jeg tenkte, at hvis det er så, at jeg skal treffe ham, så står han nok her når jeg kommer tilbake. Ganske riktig, da jeg kom tilbake står de ferdig til å skilles, og jeg fortalte ham om opplevelsen min. Han tenkte seg om litt, men så svarte han: Jeg er så glad i deg Arne, men du skjønner, vi kan ikke alliere oss med Satan. Jeg mente at de kunne ha utsikt til å komme bort fra ham ved å slutte å forkynne alt det hat, som Salmenes bok inneholder og heller preke mer kjærlighet. Etter en lengre samtale skiltes vi som gode venner, og jeg vendte hjem lykkelig over å ha vært lydig og fullført mitt oppdrag.

Da freden kom i mai 1945 i strålende solskinn, tror jeg de fleste glødet seg over å få vende tilbake til normale og fredelige forhold

igjen, og det hadde vi grunn til, for det ble tross alt en lett-kjøpt fred. Vi som ikke hadde rømt fra ansvaret, men vært hjemme og bidratt vårt til å holde samfunnsmaskineriet i gang, så ingen behøvde å sulte ihjel, frydet oss kanskje mer over freden enn mange andre, men det ble en underlig fred. De rømte var ikke før kommet hjem, så ble det gitt ordre om å arrestere nesten alle NS og andre som de trodde var profitører eller sympatisører. Nesten en tredjedel av landets befolkning ble mer eller mindre ille berørt av denne arrestasjonsbølgen, som sikkert savnet sidestykke i andre land og i historien vår. En skal huske at dette skjedde etter en lettkjøpt fred, som alle burde ha gledet seg over og vært så storsinnet, at de hadde rakt hverandre hånden i broderlig kjærlighet med takk til Gud som hadde hørt vår bønner. Hvis frontkjemperne hadde visst hvilken skjebne de gikk i møte, hadde vi fått borgerkrig som kunne ha påført vårt folk uendelige lidelser, sult og elendighet. Ola nordmann fornektet seg ikke denne gang heller, men kan muligens undskyldes noe for påvirkningen under krigen hadde kanskje bidratt litt til at kjærlighetsbudet ble glemt, slik at det tomrom som oppstod ble fylt av hat og hevnlust. Som følge herav ble gleden over freden nærmest illusorisk for mange for: Glede uten Gud ei finnes, uten Gud ei finnes fred heter det i en salme. I ett sinn fylt av hat og hevn er det ikke noen plass for den Guds fred som overgår all forstand.

Det gikk rykter i bygda om, at jeg skulle slippe å bli arrestert, og jeg fikk være hjemme i frihet iallfall de tre første ukene etter hovedarrestasjonen, men så ble jag tatt sammen med 2 andre. Det het seg at det skyldtes klage fra Stange som hadde gått grundigere tilverks.

Da jeg ble arrestert lå min kone på Fylkessykehuset i Elverum, operert for ett meget alvorlig underlivstilfelle. Det varte imidlertid ikke lenge før hun måtte på sykehuset igjen for å få en enda større og farligere operasjon. Etter konferanse med legen anså han det meget tvilsomt om hun kunne komme levende ut av sykehuset igjen. Jeg søkte da om tillatelse til å reise hjem for å ta avskjed med henne, men det ble blankt avslått. Hun fikk heller ikke lov til å besøke meg. Dette virket så brutalt at jeg falt sammen og nesten fikk sjokk, men med Guds hjelp kom jeg litt etter hvert over det. På fengslet ble vi plassert sammen med 56 andre i garderoben i Fri-murerlosjen, like ved en provisorisk do, som ble flittig brukt hele døgnet på grunn av diarre, som var forårsaket av bedervet mat. Det var ett frygtelig syn som møtte oss. De tidligere høit aktede gårdbrukere og sønner fra Romedal og Stange var her stuert sammen som sild i tønne, og de var i løpet av disse 3 uker forandret til det nesten ugjenkjennelige. Hva de i denne tid hadde vært utsatt for åling spott og skitt og annenslags djevelskap kan vanskelig forklares, men desto mer erfares ved selvsyn. Jo det var nydelig fred. Mange av fangene var allerede så fysisk og psykisk nedfor, at det virket uhyggelig. Det var ikke vanskelig å skjønne at her måtte

gjøres noe, og jeg forsøkte derfor å blåse nytt mot og liv i dem ved å fortelle om alt jeg hadde sett og fått høre av ting som kunne oppmuntre dem. Dessuten begynte jeg med forskjellige akrobatiske øvelser i leiren. Men det som kanskje mest bidrog til å stive opp fangene, var en bibel som jeg merkelig nok hadde fått med meg inn. Biblen som andre fanger hadde med seg ble beslaglagt. Bibelen ble flittig brukt og gikk fra mann til mann hele dagen. Det var nok ikke stor interesse for sjelens frelse blandt dem som hadde med fangene å gjøre. Maten var så dårlig, at jeg klarte omtrent ikke å spise de 2 til 3 første ukene, men så var det mange unge gutter, som var gla i å få en ekstrarasjon iblandt. Rasjonene var altfor små for disse. Da min eldste sønn kom og besøkte meg første gang etter arrestasjonen, var også jeg så avmagret, at han nesten ikke kjendte meg igjen. Han fortalte dem hjemme, at jeg så ut som "Gandhi". Det gikk ikke lenge, før den ene etter den andre falt overende, når de skulle reise seg. Særlig hårdt gikk det ut over ungdommen og de eldre, hvorav mange fikk en knekk for livet, som enten forkortet deres liv, eller de aldri kom helt over.

Det var satt tønner med mer eller mindre råttet sild i utgangen til lufttegården, som flere forsøkte å nappe til seg noe av, men ble det oppdaget, fikk de straffe-eksersis eller mørkeromsopphold. I førstningen fikk de arresterte prester lov til å holde andakt søndag formiddag. Vi søkte om å få en på vår avdeling også, men det ble nektet. Derimot fikk jeg ordre om å forrette. Jeg måtte om enn litt motvillig, lystre ordre, og jeg fikk inntrykk av at mine medfanger likte det jeg sa, for flere av dem kom og takket meg etterpå. Vaktmannen som hørte på, likte det nok ikke så godt, for dagen etter sendte de meg på mørkeselle med den begrunnelse, at jeg hadde fornærmet en av vaktene. Sjefen for vekten kom selv opp til meg om kvelden med mat og fikk oppklart misforståelsen. Han spurte meg da om jeg hadde noe imot å ligge der natten over, for det lød på visse praktiske vansker å la meg komme ned igjen så sent. Jeg svarte, at sålenge jeg fikk lov til å bruke min bibel, blir det likegyldig hvor jeg ligger. Gjennom sprekker i taket kom det så mye lys, at jeg såvidt kunne klare å lese. Forresten syntes jeg det var friskere luft deroppe, enn like ved den provisoriske do i garderoben, hvor også den stadige trafikken over bona våres om natten forstyrret søvnen. Etter denne episoden var det flere av fangene, som ba meg å holde kort andakt om kveldene, etter at vi hadde lagt oss. Jeg begynte med dette, men det var ikke bestandig jeg var like opplagt. Det hendte at jeg var så lite opplagt, at jeg gruet for å gjøre det, men da var det en eller flere som minnet meg om andakten.

De nevnte sykdoms- og svakhetstegn som antagelig skyldes for dårlig og ensidig kosthold forårsaket, at helsevesenet grep inn og ga ordre om å bruke sild til fangene antagelig av samme slag, som de før

hadde forsøkt å stjele litt av. Sunnhetstilstanden forbedret seg betraktelig etter dette, men flere av fangene hadde allerede fått en knekk, som de ikke klarte å komme over. Kostholdet ble også etter hvert noe bedre, og da vi ut på høsten ble overført til Ilsengleiren, fikk vi det på mange måter bedre. Litt etterhvert fikk vi utarbeide bl.a. på bondegårdene, hvor vi ofte fikk riktig god forpleining, særlig hos tidligere NS medlemmer. Flere av disse bestilte fanger til arbeide, som ikke var absolutt påkrevet, men mest for å skaffe dem riktig god mat. Særlig under potetopptagingen var fangene gjeve. Hos en gårdbruker på Hanum i Vang var det en föderådsmann, som jeg kjente godt, og som gjerne ville prate med meg i matpausene. En gang vi pratet sammen uttalte han håpet om, at denne fangeordningen måtte bli langvarig, for han kunne ikke skjønne hvor en skulle få potetplukkere fra, hvis det ble slutt med slike fanger. Jeg syntes virkelig synd på denne mannen og fölte trang til å tröste ham med disse Pauli ord fra Filipenserbrevet 4-4. Vær ikke bekymret for noe men la i alle ting eders begjæringer komme fram for Gud i påkallelse, bönn og takksigelse, og Guds fred som overgår all forstand skal bevare dine tanker og hjerte i Jesus Kristus. Om han fattet meningen med disse ord, vet jeg ikke, men det ble iallfall potetplukkere senere også, etterat fangeleirene ble tömt. Dette for å vise at vi plages av en masse bekymringer, som i de fleste tilfeller viser seg å være overflödige, når det kommer så langt. En gang jeg var med på stenskyting, fikk jeg en knekk i ryggen, så de måtte hjelpe meg frem til gårds igjen. Da föderådskona fikk höre, at jeg ikke orket å fortsette med samme arbeide, bad hun vakta om å få låne meg til noe lettere arbeide, men ble nektet det. Fangene fikk nesten aldri lov til å være med på arbeide i sin egen bygd.

På Ilsengleiren hadde vi besök av flere prester og andre predikanter, som forsökte å samle oss i spisesalen til oppbyggelige möter. Det var forbausende få som mötte opp for å höre på prestene, men på frelsesarmeens möter var det som regel fullt hus. Den eneste jul jeg satt inne hadde vi besök av Einar Lundby juleaften. Da var det fullt hus. Vi gikk bl.a. rundt juletreet og sang salmer, og jeg tror, at alle som kunne syngte sang av hjertens lyst. Fetter Einar var imponert. ---- Slik sang hadde han neppe hört för, og han var forbauset over, at vi kunne alt utenad, for det fantes ikke böker i leiren. De var liksom bibelen, forbudt vare.

Ut på nyåret var det endel av oss som fölte så sterk trang til nadverd, at vi henvendte oss til presten i bygda, som kom. Han ville at vi åpent skulle bekjenne våre synder for ham og Gud. Vi mente at det å være hjemme og være med på å holde samfunnsmaskineriet i gang ikke var synd, men forövrig fölte vi oss som store syndere. Hvis ikke hadde vi ikke tilkalt presten. Vi fikk nadverden og ble lykkelige av det.

Flere av vokterne var kommunister, og gjorde alt de kunne for å skade vårt forhold til deres sjefer. Det var forbudt å smugle brever såvel inn som ut av leiren. En dag ble jeg innkalt på kontoret og

fikk meg forelagt ett meget kompromitterende brev med min kones underskrift og stemplet med mitt navn og adresse överst. Dette brevet skulle være oppsnappet av vakten. Det varte ikke lenge för jeg oppdaget at det hele var svindel og falskneri. Hverken håndskriften eller stilen var min kones. Etter å ha fått overbevist vakten om dette ved bl.a. å legge frem legale brev, ble saken henlagt. Jeg kunne nok hatt interesse av å forfølge den saken videre, men det lot seg ikke gjøre fra fengslet, og uten rettsbeskyttelse. Det kunne nevnes massevis av eksempler på trakassier av lignende art, men det ville före for vidt. Vi får håpe at de som har ansvaret for disse og lignende hekseprosesser får tilgivelse for sine synder.

Da jeg ut på våren visstnok i mars kom opp i retten, löd dommen på 1½ års fengsel og nesten kr. 90.000.- nittitusenkroner i inndragning og erstatning. Som fri mann hedde jeg selvfølgelig nektet å vedta dommen, men forsvareren min, fru Fischer, anbefalte meg å gjøre det. Da hverken min kone eller mine barn hadde vært NS syntes jeg nok det var en fryktelig streng straff, for jeg visste ikke av, ha gjort noe galt. Dommen satte meg i bås med landets værste kriminelle forbrytere. Toppen på det hele var, at en av mine naboer ble oppnevnt til å kontrollere meg, etter at jeg kom ut igjen. Hvis jeg skulle være borte fra hjemmet over ett dogn, måtte jeg melde om det til ham. Denne kontroll ble bare en papirbestemmelse for han fölte seg nærmest brydd over å ha tatt på seg jobben. Ordningen ble forresten ganske fort slöifet antagelig på grunn av mangel på folk, som var villige til å ta på seg slike jobber. Det var en höi pris jeg måtte betale for alt strevet med bygdas styre og stell i over 3 år, slik at det ikke bare gikk ut over min helse men også vårt privatliv og økonomi. Til og med den skarve lønn jeg hadde fått som ordfører, måtte tilbakebetales. Ikke bare min del av formuen, men også endel av min kones ble inndratt, selvom hun ikke var NS. Selv var jeg således en lutfattig mann, da jeg etter 13 måneder slapp ut av fengslet. Da dommen falt sa en av dommerne til min kone, at han syntes synd på henne, men hun svarte at hun syntes mere synd på ham, som skulle stå til regnskap for en höiere dommer, når den tid kom.

Når jeg etterpå tenker på alle de tusener som frivillig tok arbeide på flyplasser hos tyskerne og således direkte hjalp fienden å vinne krigen her i landet og enda ikke fikk noen slags straff, så synes den straff jeg fikk en rettsstat lite verdig.

En jury i Sverige som har bestått av landets fremste jurister på dette område har betegnet det norske rettsoppgjør som i höieste grad kriminelt.

För jeg ble fengslet var jeg veldig plaget av astma slik at det måtte tilkalles lege midt på natten for å gi meg spröite, fordi jeg holdt på å kveles. Dessuten var jeg ofte plaget av bronkit og magesår. Merkelig nok viste det seg at fengselsoppholdet til trods for sult og all annen påkenning og elendighet, hadde en gavnlig innflydelse på min helse, slik at min helbred ble betydelig bedre

etterat jeg hadde vært hjemme en stund, enn før jeg ble satt inn. Siden jeg forlot fengslet har jeg således ikke vært plaget av astma, og helsetilstanden forövrig også vært bedre enn . kanskje noen gang för iallfall så lenge jeg kan huske bakover, så Gud har trods alt vært god mot meg. Det bör kanskje ikke underslåes at jeg i 1947 ble lagt inn på öienklinikken i Hamar og operert for grøn stær. De sa der at årsaken til sykdommen kunne være for dårlig ernæring.

I 1958 lå jeg på fylkessykehuset i Elverum og fikk operert bort höyre nyre, som var angrepet av kreft. På forhånd hadde jeg fått teropentisk behandling for ryggsmarter uten at det hjalp noe. Det viste seg at kreften var innkapslet , og at jeg lever ennå og er like frisk skulle tyde på, at jeg var mer enn heldig. Dette hellet har også fulgt meg hele tiden siden löslatelsen. At min helsetilstand ble så bra, synes jeg er den störste av Guds gaver etter krigen. Den kan ikke erstattes hverken av gods eller gull. Også når det gjelder ökonomien har jeg vært mer enn heldig. Jordbruket og skogen ga stadig bedre resultater. Ikke minst bidrog hertil at jeg fikk så mange verdifulle premier etter krigen. Jeg fikk således premie for 2 hingster som ble bra betalt. Dessuten hadde jeg flere hopper som stod spiss i hver sin avdeling og fikk 2nen premie. Ett par av disse ble solgt til Sverige og det ble sagt, at den ene fikk lste premie derborté. Stammora til alle disse Baunhild etter Baune og unna egen hoppe fikk 2nen avkomsprmie og er visstnok den eneste hoppe i vårt hesteavlslag som har fått så höi udmerkelse.

Da jeg kom ut av fengslet, fant de fleste som traff meg, det meningslöst at jeg som hadde ofret all min tid og energi på å hjelpe bygdas folk under krigen, skulle straffes på en så brutal og urettferdig måte, og det var ikke mange uten at de felte tårer förste gang de så med. Nok er det, jeg anså meg iallfall ferdig med politikken, men det varte ikke lenge för jeg kom bort i litt av hvert ellers, delvis mot min vilje, således ble jeg allerede i 1947 valgt inn i styret for Romedal brenneri og fröforretning, og med flest stemmer av de tre som ble valgt. De valgte meg også som nestformann i styret. I denne tid ble arbeidet med å redusere brennerienes antall fra 24 til 8 opptatt, og det endte med, at Romedal og Tangen ble slått sammen med Stange til ett brenneri med fröforretning. I denne sammenheng ble jeg valgt som medlem av kontrollkomiteen som senere ble representantskap. I 1957 ble jeg valgt inn i menighetsrådet, hvor jeg i 1958 ble valgt til formann. Romedal kirke ble oppusset utvendig i 1958, og året etter ble det besluttet å foreta en innvendig oppussing og restaurering av kirken. I restaureringskomiteen ble jeg valgt til formann. Dette arbeide ble noe forsinket. Grunnen hertil var en notis i en av lokalavisene av daværende fröken Mangerud, Ottestad, som bl.a. uttalte at det var en skam at bygdas innbyggere ikke hadde vært på Folkemuseet på Bygdö og sett gammelt inventar fra Romedal kirke, som skjönnere fra mange land hadde stått mållöse av beundring og sett på. Hun sa videre at museet hadde fått det som gave, og at det ikke ville levere det fra seg igjen. Dette interiör

bestod bl.a. prekestol. Altertavle og epita~~st~~^{rum} samt en hel del mindre ting alt vakkert utskåret. Da jeg la saken frem for menighetsrådet, var det ingen av oss som hadde særlig tro på, at vi kunne få det tilbake til kirken vår, og det ble heller ikke protokollert noe om saken, men jeg ble valgt til å arbeide videre med den.

Det gikk rykter om at disse kunstskeer hadde vært med på utstilling i Oslo omkring 1900 tallet, og at de etterpå var havnet på Folke-museet. Dette forekom noe mystisk, og jeg begynte å lure på, om det var helt sant, at museet hadde fått det som gave. Det måtte da i tilfelle foreligge noe skriftlig om saken. Som föderådsmann og skogeier hadde jeg i grunnen tid til å undersøke dette. Hverken i kommunens arkiv eller i kirkens böker fantes det noe som kunne tyde på at museet hadde fått det som gave. Derimot fant jeg noe som pekte i retning av, at kommunens folk den gang ikke visste å verdsette disse kunstskeer etter fortjeneste. I 1885 ble den gamle kirke revet, og ny kirke - den nuværende - satt opp på den samme tomten. Noen år etterpå sökte kirketilsynet kommunen om bevilgning til å pusse opp det gamle inventaret for å sette det på plass i den nye kirken, men dette ble avslått. Når kommunen ikke hadde råd til dette, hadde den kanskje heller ikke råd til å bekoste returfrakt på det gamle verdifulle inventaret tilbake fra Oslo heller, og fölgelig havnet alt på museet, uten at formalia var i orden tenkte jeg. Allerede i 1959 sendte menighetsrådet söknad om å få inventaret tilbake, men det ble avslått. Jeg hadde på forhånd henvendt meg til riksantikvaren for å höre hans mening om det lot seg gjøre å plassere det gamle inventaret i den nye kirken. Etter å ha fått bekreftende svar på dette, spurte han meg om jeg var i slekt med treskjærer Jens Larsen Stramrud, som bl.a. hadde laget inventaret i Furnes kirke. Da min bror som tidligere eier av gården hadde akkurat samme navnet, mente jeg det var mye som talte for det.

Etter intenst arbeide bl.a. korrespondanse, reiser og gransking i arkiver m.v. måtte Folkemuseet tilslutt böie seg for vårt krav om å få tilbake disse vakre kunstskeer. De var særlig 3 ting som gjorde utslaget, og förte til dette resultat. Sognepresten hadde lovverket angående kirken. Ved gjennomgåelse av dette fant vi ut at stiftsdireksjonen ble opprettet i 1897, og etter denne tid hadde ingen lov til å gi bort kirkens kar og prydelser uten dennes tillatelse. Som nevnt foran var det först på 100 årstallet, at inventaret fra vår kirke havnet på museet, altså flere år etter, at stiftsdireksjonen trådte i funksjon. Ved henvendelse dit fikk vi bekreftet skriftlig at Folkemuseet hverken hadde sökt eller fått tillatelse til å overta inventaret. Förste gang jeg var på museet hadde jeg en lengre hyggelig samtale med direktör Kjølberg, men når det gjaldt om å få tilbake inventaret, var det blankt avslag. Derimot var det intet til hinder for at vi kunne få tillatelse til å la en kunstner lage kopier. Dertil svarte jeg, at det for det förste ville bli altfor dyrt for oss, og for det annet ble det ikke det samme som å få tilbake det gamle originale.

Vedkommende sjef i Kirkedepartementet som jeg oppsøkte, mente at hvis Folkemuseet hadde fått det som gave, nyttet det ikke å få det tilbake. Det var en nokså motløs Romedöl som den gang reiste tilbake fra Oslo, men etter å ha fått nevnte trompf fra stiftsdireksjonen å spille ut, reiste jeg inn til Folkemuseet igjen, og var frekk nok til å be direktøren om å få tillatelse til å gå gjennom kirkeavdelingsens arkiver for å undersøke om det der forelå noe skriftlig om saken, som kunne tyde på at museet hadde fått inventaret som gave.

Direktøren var som vanlig elskverdig og sammen med sjefen for kirkeavdelingen gikk jeg gjennom alt av betydning uten å finne noe som bevis for deres påstand om, å ha fått det som gave. Senere var jeg på Universitetsbiblioteket og fikk bl.a. lånt ut årsmeldinger fra Folkemuseet fra tiden omkring 1900 og utover til nærmere gransking. I disse meldinger var alle gaver like til minste detalj fotografert og nøiaktig beskrevet, men de vakre kunstsøttene fra vår kirke fantes ingenting om iallfall ikke fotografier. Tilslutt holdt jeg på å gi opp granskingen, men tilfeldig oppdaget jeg en liten notis i peti, nærmest en fotnote om at disse kunstsøttene var kommet inn til museet. Punktum. At disse søttene hverken var fotografert eller beskrevet tok jeg som bevis for at museet hverken hadde fått dem som gave eller søkt stiftsdireksjonen om tillatelse til å overta disse gaver. Etter i tur og orden å ha bombardert Folkemuseet med de foran nevnte beviser måtte det tilslutt kapitulere. På styremøte 23.mars 1960 i Folkemuseet ble det etter adskillige purringer fra oss endelig vedtatt å la oss få de gamle kunstsøttene tilbake, og i menighetsrådets møte den 29. s.m. sluttet direktøren for museet i henhold til fullmakt fra sitt styre avtale med menighetsrådet om overdragelsen. Direktøren sa at dette inventar inntar en sentret plass i museets kirkehistoriske avdeling og han ga uttrykk for at det var med tungt hjerte museet ga gjenstandene fra seg. Han uttalte også håpet om at når det nå ble overdratt vår kirke, måtte bli gitt en plassering som kunne fremheve dets store kunstneriske og historiske betydning. Fra Hedemarksmuseet har vi fått tilbake ett bilde av den døde Kristus ognett av Adams skapelse, syndefallet og utdrivelsen av Paradis. På historisk museum står et krusifiks i mannshöide som etter fagfolks mening skriver seg fra ca. 1270. Vi hadde i flere år brevvevksling med museet og brukte alle mulige argumenter for å få det tilbake til vår kirke, men uten resultat. Museet hadde fått det av ett enstemmig herredsstyre, allerede i 1870 altså 27 år før stiftsdireksjonen ble opprettet. Vi hadde derfor ingen juridisk rett til å få det tilbake.

Tilslutt tilbød de oss å få lage kopi, og antydte, at de kunne skaffe oss en treskjærer til dette arbeide som de mente ville komme på ca. kr. 8000.- Da vi ikke hadde noen bevilgning til dette arbeide, ble jeg spurt om jeg ville bekoste det. Det lovte jeg, men på grunn av uenighet i menighetsrådet om plassering av Krusifikset, ble saken utsatt. Denne treskjærer falt imidlertid bort og senere tilbud fra treskjærer gikk opp i kr. 20.000. Dette førte til at saken ble ytterligere utsatt, til vi ved nyttår 1967 fikk kontakt med treskjærer Asbjørn Busterud fra Vang, som tok på seg arbeidet og laget Krusifikset for kr. 3350.- Det ble ett tro kopi av det gamle Krusifikset- ja en fulltreffer midt i blinken,- som alle er blitt glad i. Det ble hengt opp midt på nordveggen i kirken og innviet i nærvær av billedskjæreren og hans frue den 27. august s.a. med kaffe etterpå i prestegården, hvor jeg fikk i oppdrag å overrekke Busterud og frue blomster med takk for vel utført arbeide. Videre var det flere som takket meg for mitt arbeide med å få tilbake alle de verdifulle kunstskeer, slik at nesten alt nå står der komplett som i gamle dager.

Arbeidet med å få tilbake alle disse kunstskeer ble påbegynt før biskop Schjelderup fikk avskjed i nåde. Under sitt besøk på Hedemarken holdt han sammen med biskop Johnson gudstjeneste i kirken vår den 24. oktober 1967, hvor det var ofring til dekning av utgifter i forbindelse med anskaffelse av Krusifikset. Schjelderup var overbegeistret da han fikk se igjen kirken så vakker og vi fikk mange takkens ord for vel utført arbeide.

Da jeg i 1947 ble valgt inn i styret for Romedal brenneri og frøforretning ble det i Stiftstidende veldig kritisert at jeg som hadde vært ordfører under krigen ble vist denne tillid og atpå til valgt til nestformann. Denne kritikk kan forståes for jeg var jo ved siden av den øvrige straff også fratatt mine borgerlige rettigheter i 10 år. Etter dette burde jeg kanskje ikke ha vært valgbar. Muligens for å legge plaster på såret skrev iallfall Stiftstidende meget rosende om meg i forbindelse med min 75-års dag 7/1-1966. Ett lite utdrag av denne artikkel gjengis tilslutt her i Overskrift: Avholdt romedöl fyller 75 år.

Gårdbruker Arne Stramrud på Östby i Romedal er 75 år i dag. Han er dus med hele bygda, og har overalt bare venner. Opp gjennom årene har hans hjem vært preget av gjestfrihet og oppbyggelige sammenkomster.

I 1952 overlot han gården til sin eldste sønn, Magnus. Foruten å skjötte sine skogeiendommer i Romedal og Elverum, er han virksom som formann i Romedal menighetsråd.

Arne Stramrud har i mange år interessert seg sterkt for Romedal kirkes restaurering og han og Romedölene hadde den glede ifjor å se

sin kirke ført tilbake til sin opprindelige skikkelse så langt det var mulig. Ved ett nitid og oppofrende arbeide lykkes det ham å få ført tilbake til kirken det opprindelige St. Peterskirken klenodie som i mange år hadde vært oppbevart i Folkemuseet på Bygdøy. Ikke minst ved dette store og uegennyttige arbeide har Arne Stramrud satt seg ett varig minne i Romedals historie.

Vi har godt av, både ris og ros, men her ble det nok for mange roser. Ved siden av alt det pene som ellers ble skrevet om meg. Foran har jeg iblant såvidt nevnt min kone. Første gang traff jeg henne på en holme i Trysilelva under Trysilfjell. Hun har betydd så mye for meg og vært så allsidig og interessang, at jeg kunne skrive en hel bok om henne, men i denne forbindelse må jeg innskrenke meg til en kort oversikt. På denne holmen ble det iallfall kjærlighet ved første blick og at det var gjensidig var ikke vanskelig å forstå for noen av oss. Vi hadde veldig mye tilfelles ikke minst av åndelig art. Vi giftet oss 28. desember 1919, og hun har hele tiden stått trofast ved min side og delt både godt og ondt med meg. Hun var en flink pianospiller, og hennes musikalske interesse smittet over på barna slik at de også drev det nokså langt med musikk og sang. Hennes kunstneriske interesse ellers spenner også over ett vidt felt. Særlig når det gjelder håndarbeide har hun laget en masse vakre ting som pryder hennes hjem på stoler, bord og vegger. Dessuten har hun gitt bort en hel del til slekt og venner m.v. Enhver ledig stund utnytter hun flittig til slikt arbeide. Hennes arbeider er så kjent, at broderiforretning på Hamar har bedt henne om å få broderier for salg. En må ikke tro at hun som følge av disse interesser forsømmer noen av sine øvrige plikter. Tvertimot er hun kjent som en fremragende husmor. Ikke minst når det gjelder matlagning, vask og pynt m.v. Hennes renslighetssans er videnom kjent. Enda hun har vært invalid i lengre tid på grunn av hoftelidelser klarer hun fremdeles alt sitt arbeide til alles tilfredshet. Hun har hatt hofteoperasjon og satt inn metallkopp i den ene hoften. Den andre hoften er heller ikke bra, for hoftekulen er halvveis sprengt ut av ledd. Allikevel bærer hun sine lidelser med tålmod og en kan ofte undres over, hvor hun får krefter til det fra. Han som sa: Kom til meg alle som strever og har tungt å bære, og jeg vil gi eder hvile, har nok hjulpet henne som stedfortreder. Hennes humør og smittende latter kan ofte virke beskjemmende på oss, som er forholdsvis friske. Hun har vært hjemmets kvinne, men var med i Menighetsrådet i en periode.

Når det gjelder barna kan nevnes, at vår eneste datter som er eldst, født i 1919, 20/11, utdannet seg til sykepleierske før hun giftet seg med kjøpmann og skogeier Kjell Röhne i Elverum 15. mai 1948.

De har 4 barn, 2 gutter og 2 jenter. De 2 største Inger Mari og Asbjörn som er tvillinger går i Gymnasiet. Arne går i realskolen og Ellen i Ungdomsskolen.

Vår eldste sønn Magnus født 27/6i 1921 overtok farsgården Östby i 1952 og giftet seg s.a. med Randi Krog Storelvdal. De har hatt 4 døtre hvorav de 3 lever, Ragnhild går på ungdomsskolen og Mari på folkeskolen i 6. klasse, Inger Pernille er 2 år. Magnus har vært flink til å drive gården og holde den vedlike og meget benyttet sanger.

Lars født 6/12-1924, reiste i 1945 sammen med ca. 100 andre studenter til U.S.A. og utdannet seg til tannlege. På grunn av de mange årskull som meldte seg til studier etter krigen, hadde staten sørget for utdannelsesplasser i forskjellige andre land. Senere utdannet han seg til regulerings-tannlege og driver fremdeles denne praksis på Hamar. Han ble i 1951 gift med Ingeborg Alisch fra Neumünster i Vest-Tyskland. De har 3 barn. Den eldste Arne Lars Erik går 3dje året på ungdomsskolen. Marianne går i 5. klasse på folkeskolen og Margrete er 3 år.

Da Lars i 1945 hadde fått beskjed om opptagelse ved tannlegehøiskole i Boston, mente han å bruke av sine egne penger til denne utdanning, men fikk beskjed om at de var beslaglagt. Hans onkel Nils Stramrud lovet ham da penger til første års utdanning, men da han skulle heve beløpet spurte vedkommende funksjonær, hva han mente med, at la sønn av en N.S. ordfører få låne sine penger til sin utdanning, og ville nesten ikke la ham få pengene. Han spurte da om også hans penger var beslaglagt, men det var de ikke. Etter endel diskusjon ble beløpet utbetalt. Lars kjøpte først i 1950-åra

Storhamargt. 116 som han har bygget på, og utvidet til det dobbelte.

Vår yngste sønn Arne Kristian født 20. juni 1927 på Östby ble i 1955, 31. juli gift med Dorte Berger fra Löten. De var gift i 8 år før de fikk en sønn Arne som iallfall foreløbig er deres eneste barn.

Arne Kristian studerte juss og fikk i første avdeling en av de 5 beste karakterer, men måtte like før han var ferdig i 2ten og siste avdeling avbryte studiene på grunn av sykdom. Senere noen år var han kontormann i Oslo til han i 1960 begynte som forretningsmann i Hamar. Etter ett par år sluttet han som forretningsmann og utdannet seg til lærer. Som lærer har han virket i 2 år på Hamar, og siden har han vært lærer i Vang, ansatt som engelsklærer. Ifjor høst kjøpte han tomt i Storhamargaten nesten vis a vis sin bror, Lars. I sommerferien har han sammen med sin kone støpt ferdig grunnmur og kjeller under hele huset som er på 140 m², i en etasje og som nu er under oppførelse og blir ferdig til innflytting våren 1968.

I 1960 fikk han overdratt halvdel av Murud Sæterskog med Ranklivberg i Elverum som er på 2570 dekar og grenser til Löten med 2 holmer i Rokosjöen. Den ene fjerdepart fikk Lars kjøpt da han var 40 år i 1964. Den siste fjerdeparteier min bror Nils fremdeles men Arne Kristian har fått skriftlig beskjed om å få den til rimelig pris.

Av det anførte vil sees at vi har vært så heldige å få alle våre 4 barn boende i nærheten av oss, så vi daglig kan stå i kontakt med dem hvis vi ønsker det. De har alle 4 like fra barnsben

vist en eksemplarisk oppførsel, og de og deres familier har alltid vært hensynsfulle og hyggelige mot sine foreldre. Det er ikke vår fortjeneste, men Gud skal ha takken og prisen for det fordi han har hørt våre bønner.

Hvis vi lever så lenge får vi i år to betydelige jubileer, idet Mari blir 70 år den 14. juli og så kan vi feire gullbryllup den 28. desember. Det er vår tro og vårt håp, at vi skal få lov til å oppleve begge disse jubileer sammen med våre kjære barn og deres familier.

I mars 1968.

Arne Stramrud.